Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ओ३म ॥

... का यह ग्रन्थ
पुस्तकालय गुरुकुल कांगड़ी
को भेंट।

બાળકોપયોગી ધર્મશિક્ષા.

લેખક અને સંપાદકઃ-
જ્ઞાનેન્દ્ર · સિદ્ધાન્તભૂષણ.

66ग
११

મૂલ્ય ૦-૧-૬

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ओ३म्
पुस्तक-संख्या 66 ग/99
पंजिका-संख्या 9.6.512

पुस्तक पर सर्व प्रकार की निशानियां लगाना वर्जित है। कोई महाशय १५ दिन से अधिक देर तक पुस्तक अपने पास नहीं रख सकते। अधिक देर तक रखने के लिये पुनः आज्ञा प्राप्त करनी चाहिये।

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ओ३म ॥

બાળકોપયોગી ધર્મશિક્ષા.

स्टाक प्रमाणीकरण १९८४-१९८५

१६५१५
१-८-८६

66 ग
99

CH 1973

લેખક અને સંપાદક:
જ્ઞાનેન્દ્ર · સિદ્ધાન્તભૂષણ.

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૨૦૦૦ સંવત ૧૯૯૨

મૂલ્ય ૦-૨-૦.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પુસ્તક મળવાનું ઠેકાણું:-

ગુરૂકુલ વિદ્યામંદિર સૂપા.

વાયા. } નવસારી.
સ્ટે. }

બી.બી. એન્ડ સી.આઇ. રેલ્વે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ઓ૩મ્. ॥

પૂર્વ વચન.

આજે એક શતાબ્દીથી ભારતમાતાનાં પુત્રોને જે જાતનું શિક્ષણ અપાઇ રહ્યું છે તેનાં માઠાં પરિણામો સામે સમસ્ત રાષ્ટ્ર અશાન્તિ અને અસંતોષનો પોકાર કરી રહ્યું છે. એ આખી પ્રણાલિકા પ્રત્યેજ હવે તો લોકો પોતાનો અણગમો વ્યક્ત કરી રહ્યા છે અને વિચારકો એવું પણ અનુભવી રહ્યા છે કે જીવનની નૈતિક ઉન્નતિ માટે સાચી ધાર્મિક કેળવણી તથા ધાર્મિક વાતાવરણ તૈયાર કરવાની આવશ્યકતા છે: તે સિવાય ભવિષ્યની પ્રજા ચારિત્ર્યશીલ, તેજસ્વી અને નીતિમાન્ બનવાની નથી. રાષ્ટ્રના ધાર્મિક શિક્ષણનાં આ મંગલમય કાર્ય માટે આજ સુધી આપણે બેદરકાર રહ્યા છીએ તેનાં પરિણામો આપણને ભોગવવાંજ પડશે.

આ હેતુની પૂર્તિ માટે એ આવશ્યક છે કે જ્યારે બાળકોની વૃત્તિઓ કોમલ અને ભાવગ્રાહી હોય ત્યારે તેની આત્માને ધર્મપ્રાણ બતાવવાની શરૂઆત કરવી જોઇએ. જ્ઞાન અને સંસ્કાર પ્રદાનના આ જુગજુની પદ્ધતિ તરફ જવા વગર હવે આપણો છુટકો નથી. રાષ્ટ્રના વિચારકો, લોક નેતાઓ અને શિક્ષાતત્વ વિશારદો હવે આ બાબત ખુબ ભાર મૂકતા થયા છે:

આંધ્ર વિશ્વ વિદ્યાલયનાં ભૂતપૂર્વ કુલપતિ શ્રી રાધાકૃષ્ણન થોડા વખત પહેલાં માર્મિક ભાષામાં કેવું સુંદર કહી ગયા છે:— "માનવ પોતાની શારીરિક વિકલતા માટે કળકળી ઉઠે છે; પરન્તુ પોતાની આત્મિક ઉન્નતિ માટે એમને જરા પણ દરકાર નથી:" આગળ જતાં ભારતનો આ મહાન્ તત્વજ્ઞાની યુવકોને સંબોધીને કહે છે:—"તમને તમારા શિક્ષકો શરીરની ઉન્નતિ માટે દરરોજ પંદર મિનિટ આપવાનું કહે છે: હું કહું છું કે તમે પોતાની આત્માનાં ઉદ્ધાર માટે દરરોજ પંદર મિનિટ આપો."

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

મસૂર વિશ્વવિદ્યાલયનાં ઉપાધિવિતરણ સમારંભનાં પ્રમુખ પદે શ્રી લોકવિહિત વિદ્વાન્ પત્રકાર શ્રી. સી. વાઇ. ચિન્તામણિ એ કહ્યું હતું—"પહેલાં હું માનતો હતો કે શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણની કશી જરૂર નથી પણ હવે મારી આ દઢ સંમતિ છે કે શાળાઓમાં ધાર્મિક શિક્ષણની વિશેષ આવશ્યકતા છે; એટલુંજ નહીં પણ તે શિક્ષણ નાનપણથી જ આપવું જોઇએ. અસ્તુ.

* * *

આ શુભ કાર્યની પૂર્તિ માટે આ નાની પુસ્તિકા તૈયાર કરવામાં આવી છે: પ્રાથમિક શાળાઓનાં કોમલમતિ બાળકોને આર્ય ધર્મની મૂલ ભૂત વાતો શીખવવા માટે આમાં નાના પાઠો પ્રશ્નોત્તરનાં રૂપમાં આપવામાં આવ્યા છે. આશા છે કે અમારા આ વિનમ્ર પ્રયાણથી બાલકોને પોતાનાં ધર્મ, દેશ અને પ્રાચીન ઈતિહાસનો આછો પરિચય પ્રાપ્ત થશે, અને આગળ જતાં તેમનાં બૌદ્ધિક સંસ્કારો દઢ થતાં તેઓ સ્વધર્મ, સ્વદેશ સ્વસંસ્કૃતિનાં પ્રેમી અને રક્ષક બની શકશે;

આ પુસ્તિકા મહર્ષિ દયાનન્દ સરસ્વતીનાં પુસ્તકોનું દોહન કરીને તૈયાર કરવામાં આવી છે: શ્રી પંડિત શિવ શર્માની પુસ્તક પરથી પણ પ્રેરણા લેવામાં આવી છે: અન્ય કેટલાક સ્નેહી જનોએ આવશ્યક સલાહો અને સૂચનાઓ આપી છે. તે સર્વનો હું ધન્યવાદ માનું છું. શિક્ષાતત્વનાં પંડિતોના સદ્પરામર્શો અને સૂચનો મળતા રહેશે તે પ્રમાણે આગળની આવૃત્તિઓમાં અમો સુધારા વધારા કરી શકીશું. ओं शम् ॥

સમ્પાદક:—

જ્ઞાનેન્દ્ર·સિદ્ધાન્ત ભૂષણ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પૃ.	પં.	અશુદ્ધિઃ	શુદ્ધિઃ
૪	૬	રેણ્વ્યં	રેણ્યં
૪	૨૬	પુનતુ	પુનાતુ
૫	૭	રાત્રય	રાત્ય
૫	૨૬	દેવ	દેવં
૫	૨૬	ૠંત્તસમ્	ૠત્તસમ્
૫	૩૦	આધાવા	આદ્યાવા
૬	૩	અદીન.	અદીનાઃ
૬	૩	શતત્	શતાત્
૭	૧૫	સ્વઃ	સ્વ
૭	૧૫	દ્યૈ	દ્યૌ
૮	૨	ચ્રવિષ્ઠય	ચવિષ્ઠય
૯	૧૬	શ્યો	શ્રો
૧૩	૨૧	સત્ય	સસ્તે
૧૩	૨૬	સંકલ્ય	સંકલ્પ
૧૬	૨૪	ભૂ,	ભૂઃ,

પૃ.	પં.	અશુદ્ધિઃ	શુદ્ધિઃ
૧૯	૨૧	પરિવ્વૃતા	પરિહ્વૃતા
૧૯	૨૯	ઈઈશિરે	ઈશિરે
૨૦	૬	અભિાહ્ત:	અભિહ્રુતઃ
૨૦	૮	હુતિં	હુતિ
૨૦	૧૦	એધતે	એધતેઅ
૨૧	૧	વૃદ્ધશ્રવા	વૃધશ્રવાઃ
૨૧	૨	અસ્ષ્ટિનેમિઃ	અરિષ્ટનેમિઃ
૨૧	૬	સસ્તિસ	સત્સિ
૨૧	૬	બર્હિવિ	બર્હિષિ
૨૧	૯	પસ્યિન્તિ	પરિયન્તિ
૨૧	૯	સ્પાણિ	રુપાણિ
૨૨	૧૩	ધીરે	ધીરે ધીરે
૨૬	૨	૧૬ વર્ષ	૧૬ થી ૨૪ વર્ષ
૨૮	૬	ભસ્	ભ્યામ્

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

॥ ઓ૩મ્ ॥

બાળકોપયોગી ધર્મશિક્ષા.

પ્રથમ શ્રેણી.

પ્રશ્ન:-આર્ય કોને કહે છે?

ઉત્તર:-જે ચાર વેદ અને તેના બતાવેલા ધર્મને માને છે. તેને 'આર્ય' કહે છે.

પ્ર. સમાજ કોને કહે છે?

ઉ. કોઈ કામને કરવાને માટે એકઠા થયેલા માણસોને 'સમાજ' કહે છે.

પ્ર. ચાર વેદોનાં નામ શું છે?

ઉ. ઋગ્વેદ, યજુર્વેદ, સામવેદ અને અથર્વ વેદ.

પ્ર. એ વેદો કોણે રચ્યા છે?

ઉ. પરમ પિતા પરમાત્માએ.

પ્ર. આ વેદ તેમણે ક્યારે બનાવ્યા?

ઉ. સૃષ્ટિનાં આરંભમાં.

પ્ર. આર્ય લોકોનો શો ધર્મ છે?

ઉ. વેદોનું ભણવું-ભણાવવું, સાંભળવું અને સંભળાવવું એ આર્યોનો પરમ ધર્મ છે.

પ્ર. વેદનું જ્ઞાન કોને માટે છે?

ઉ. સંસારના બધા મનુષ્યોને માટે છે.

પ્ર. વેદોમાં શું લખ્યું છે?

ઉ. વેદોમાં માણસોની શી ફરજ છે તે બધું લખ્યું છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન:–માણુસોના કરવા યોગ્ય કામ કયાં કયાં છે ?

ઉત્તર:–પાંચ યજ્ઞથી લઈને સમાધિ સુધી.

પ્ર. પાંચ યજ્ઞ કયા છે ?

ઉ. બ્રહ્મયજ્ઞ, દેવયજ્ઞ, પિતૃયજ્ઞ, અતિથિયજ્ઞ અને બલિ-વૈશ્વદેવયજ્ઞ (ભૂતયજ્ઞ) આ પાંચ છે.

પ્ર. સમાધિ કોણ લગાવે છે ?

ઉ. યોગી લોકો સમાધિ લગાવે છે ?

પ્ર. સમાધિ લગાવવાથી શું થાય છે ?

ઉ. સમાધિ લગાવવાથી પરમેશ્વરનું દર્શન થાય છે.

પ્ર. પરમેશ્વરના દર્શનથી શું થાય છે ?

ઉ. પરમેશ્વરના દર્શનથી મોક્ષ મળે છે અર્થાત્ પરમ-આનંદ મળે છે, જેને વાણીથી નથી વર્ણવી શકાતો.

પ્ર. આર્ય સમાજને કોણે બનાવ્યો ?

ઉ. શ્રી. ૧૦૮ પૂ. સ્વામી દયાનંદ સરસ્વતીએ.

પ્ર. આર્ય સમાજને સ્વામીજી મહારાજે શા માટે જન્મ આપ્યો ?

ઉ. વેદોનો પ્રચાર કરવા માટે.

પ્ર. શ્રી. સ્વામીજી મહારાજ કોણ હતા ?

ઉ. શ્રી. સ્વામીજી આદર્શ સન્યાસી હતા.

પ્ર. શ્રી. સ્વામીજી મહારાજના ગુરૂ કોણ હતા ?

ઉ. શ્રી. સ્વામીજી મહારાજના ગુરૂ શ્રી સ્વામી વિરજાનંદજી દણ્ડી હતા.

પ્ર. શ્રી. સ્વામીજી મહારાજનું જન્મસ્થાન કયાં છે ?

ઉ. શ્રી. સ્વામીજી મહારાજનું જન્મસ્થાન ગુજરાત પ્રાંન્તમાં કાઠિયાવાડના ટંકારા ગામમાં છે.

પ્ર. તેમના ગુરૂ શ્રી. સ્વામી વિરજાનંદજી મહારાજની જન્મભૂમિ કઈ છે ?

ઉ. પંજાબ પ્રાન્તના કરતાપુર ગામમાં શ્રી. સ્વામી વિરજાનંદજી મહારાજ જન્મ્યા હતા.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન:-શ્રી. સ્વામીજી મહારાજ કઇ જગ્યાએથી વિદ્યા ભણ્યા ?

ઉત્તર:-શ્રી. સ્વામી વિરજાનંદજી મહારાજ મથુરા નગરીમાં રહેતા હતા, ત્યાં શ્રી. સ્વામીજી મહારાજે તેમના પાસે વિદ્યા ગ્રહણ કરી.

પ્ર. પરમ પિતા પરમાત્મા ક્યાં રહે છે ?

ઉ. સર્વત્ર રહે છે; એમનાથી કોઈ જગ્યા ખાલી નથી.

પ્ર. પરમાત્માનું સ્વ નામ (પોતાનું નામ) શું છે ?

ઉ. પરમાત્માનું સ્વનામ 'ઓ૩મ્' છે.

પ્ર. 'ઓ૩મ્' નામમાં કેટલા અક્ષરો છે ?

ઉ. ઓ૩મ્ નામમાં ત્રણ અક્ષરો છે:-અ, ઉ અને મ્.

પ્ર. પરમાત્મા ક્યારથી છે અને શું કરે છે ?

ઉ. પરમાત્મા સદાથી છે, ન કોઈ દિવસ પેદા થાય છે અને ન મરે છે; સંસારને ઉત્પન્ન કરવો, સંસારનું પાલન કરવું અને નાશ કરવો એ તેમનું કામ છે.

પ્ર, શું પરમાત્મા માણસનું રૂપ ધારણ કરી શકે છે ?

ઉ. કદાપિ નહિ:-જો તે માણસનું રૂપ ધારણ કરે તો આપણી જેમ મરવાવાળો અને જન્મવાળો થઇ જાય,

પ્ર. બ્રહ્મયજ્ઞ કોને કહેવાય ?

ઉ. સ્વાધ્યાય અને સંધ્યા કરવી એનું નામ બ્રહ્મયજ્ઞ કહેવાય.

પ્ર. સ્વાધ્યાય એટલે શું ?

ઉ. ધાર્મિક પુસ્તકોનું વેદાદિ સત્ય શાસ્ત્રોનું અધ્યાન કરવું (ભણવું)તેને સ્વાધ્યાય કહેવાય.

પ્ર. સંધ્યા એટલે શું ?

ઉ. પરમાત્માનું સારી રીતે ચિંતન કરવું અને જે વખતે દિવસ અને રાત્રિ મળે તે સમયને પણ સંધ્યા કહે છે.

પ્ર. સંધ્યા દિવસમાં કેટલીવાર કરવી જોઇએ ?

ઉ. સંધ્યા દિવસમાં બે વાર કરવી જોઇએ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્ર. સંધ્યાનો સમય કયો છે?

ઉ. પ્રભાતમાં સૂર્યોદયથી પહેલાં અને સાયં સૂર્યાસ્તના બાદઃ- બન્ને વખતે દિવસ તથા રાત્રિના સંયોગ સમયે સંધ્યા ઉપાસના કરવી જોઇએ.

સંધ્યાના મંત્ર.

ઓં ભૂર્ભુવ સ્વઃ તત્સવિતુર્વરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહિ ધિયો, યોનઃ પ્રચોદયાત્ ॥ (શિખા બાંધવી)

ઓ૩મ્ શન્નો દેવી રભિષ્ટય આપો ભવન્તુ પીતયે ।
શંયો રભિસ્ત્રવન્તુ નઃ ॥ (જમણા હાથની હથેળીમાં પાણી લઈ ત્રણ વખત આચમન કરવાં).

(ડાબા હાથમાં પાણી લઈને જમણા હાથની ટચલીની બે પાસેની આંગળીઓથી સ્પર્શ કરવો.)

ઓ૩મ્ વાક્ વાક્ (બન્ને ઓષ્ઠને)
ઓં પ્રાણઃ પ્રાણઃ (બન્ને નાકને)
ઓં ચક્ષુઃ ચક્ષુઃ (બન્ને આંખને)
ઓં શ્રોત્રમ્ શ્રોત્રમ્ (બન્ને કાનને.)
ઓં નાભિઃ (ડુટીને)
ઓં હ્રદયમ્ (હ્રદયને)
ઓં કણ્ઠઃ (કણ્ઠને)
ઓં શિરઃ (માથાને)
ઓં બાહુભ્યાં યશો બલમ્ (ભૂજાઓને)
ઓં કરતલકર પૃષ્ઠે (હથેળી અને પૃષ્ઠ ભાગને)

(ઇંદ્રિયોને પુનઃ સ્પર્શ કરવો)

ઓ૩મ્ ભૂઃ પુનાતુ શિરસિ, (માથાને)
ઓં ભૂવઃ પુનાતુ નેત્રયોઃ (આંખને)
ઓં સ્વઃપુનાતુ કણ્ઠે (કણ્ઠને)
ઓં મહઃ પુન.તુ હૃદયે (હ્રદયને)
ઓં જનઃ પુનાતુ નાભ્યામ્ (ડુટીનક)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં તપ પુનાતુ પાદયો: (બન્ને પગને)
ઓં સત્યં પુનાતુ પુન: શિરસિ (શિરને)
ઓં ખંબ્રહ્મપુનાતુ સર્વત્ર (સારા શરીરપર)
ઓ૩મ્ ભૂ:, ઓં ભુવ:, ઓં સ્વ:, ઓં મહ:, ઓં જન:, ઓં તપ:, ઓં સત્યમ્ ॥
ઓ૩મ્ ઋતંચ સત્યં ચા, ભીદ્ધાત્તપસોડ ધ્યજાયત ।
તતોરાત્ર્યજાયત, તત: સમુદ્રો અર્ણવ: ॥
સમુદ્રા દર્ણવાદધિ, સંવત્સરો અજાયત ।
અહોરાત્રાણિ, વિદધ, દ્વિશ્વસ્ય મિષતો વશી ॥
સૂર્યા, ચંદ્રમસૌ, ધાતા, યથા પૂર્વમ કલ્પયત્ ।
દિવં,ચ પૃથિવીં, ચાન્ત રિક્ષમથો સ્વ: ॥
ઓ૩મ્ પ્રાચી દિગગ્નિ, રધિપતિ રસિતો, રક્ષિતા,ડડદિત્યા ઈષવ: ।
તેભ્યો નમોડધિપતિભ્યો નમો, રક્ષિતૃભ્યોનમ ઇષુભ્યોનમ એભ્યો અસ્તુ; યોડ્સ્માન્ દ્વેષ્ટિ યં વયં દ્વિષ્મસ્તં વોજંભે,દધ્મ: ॥
ઓ૩મ્ દક્ષિણા દિગિંદ્રો ડધિપતિ, સ્તિર શ્ચિરાજી રક્ષિતા પિતર ઈષવ: । તેભ્યો .. પૂર્વવત્
ઓ૩મ્ પ્રતીચી દિગ્વરૂણોડધિપતિ: પૃદાકૂરક્ષિતાડન્નમિષવ: ।
તેભ્યો... પૂર્વવત
ઓ૩મ્ ઉદીચી દિગ્સોમોડધિપતિ: સ્વજો રક્ષિતાશનિરિષવ: ।
તેભ્યો... પૂર્વવત
ઓ૩મ્ ધ્રુવાદિગ્વિષ્ણુ રધિપતિ: કલ્માષગ્રીવો રક્ષિતા વીરૂધ ઈષવ: । તેભ્યો... પૂર્વવત
ઓ૩મ્ ઉર્ધ્વા દિગ્બૃહસ્પતિ રધિપતિ: શ્વિત્રો રક્ષિતા વર્ષમિષવ: ।
તેભ્યો... પૂર્વવત્
ઓ૩મ્ ઉદ્વયં તમસસ્પરિ સ્વ: પશ્યંત ઉત્તરમ્ ।
દેવદેવત્રા સૂર્યમગન્મ જ્યોતિ રૂત્તમમ્ ॥
ઓ૩મ્ ઉદુત્યં જાતવેદસં દેવ વહંતિ કે,તવ: ।
દશેવિશ્વાય સૂર્યમ્ ॥
ઓ૩મ્ ચિત્રં દેવાના, મુદગાદનીકં ચક્ષુર્મિત્રસ્ય વરૂણસ્યાગ્ને: ।
આ પ્રાધાવા પૃથ્વી અંતરિક્ષ ઁ સૂર્ય આત્મા જગતસ્તસ્થુષશ્ચ સ્વાહા ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં તચ્ચક્ષુર્દે, વહિતં પુરસ્તાચ્છુક, મુચ્ચરત ।
પશ્યેમ શરદઃ, શતંજીવેમ શરદઃ, સત્ય ઁ શ્રૃણુયામ શરદઃ, શતં
પ્રબ્રવામ શરદઃ, શતમદીનઃ શ્યામ શરદઃ, શતંભૂયશ્ચ શરદઃ શતાત ॥
ઓં ભૂર્ભુવઃ સ્વઃ તત્સવિતુ, વંરેણ્યં ભર્ગો દેવસ્ય ધીમહી ।
ધિયો નઃ પ્રચોદયાત ॥
ઓં નમઃ શંભવાયચ, મયોભવાયચ નમઃ શંકરાયચ, મયસ્કરાયચ
નમઃ શિવાયચ શિવતરાયચ ॥

ઉપાસનાના મંત્ર.

ઓં. વિશ્વાનિદેવ સવિત, દુરિતા, નિપરા, સુવ ।
યભદ્રં તન્ન આસુવ ॥
ઓં. હિરણ્ય ગર્ભઃ સમવર્તતાગ્રે, ભૂતસ્ય જાતઃ પતિરેક આસીત ।
સદાધાર પૃથ્વીં દ્યામુતેમાં, કસ્મૈ દેવા, યહવિષા વિધેમ ॥
ઓં ય આત્મદા બલદા યસ્ય વિશ્વે, ઉપાસતે ।
પ્રશિષં યસ્ય દેવાઃ યસ્યચ્છાયા મૃતં યસ્ય મૃત્યુઃ કસ્મૈ દેવા
યહવિષા વિધેમ ॥
ઓં. યઃ પ્રાણતો નિમિષતો મહિત્વૈક રાજા જગતો બભૂવ ।
ય ઈશે અસ્ય દ્વિપદશ્ચતુષ્પદઃ, કસ્મૈ દેવા યહવિષા વિધેમ ॥
ઓં. યેન દ્યૌરૂગ્રા પૃથિવી ચદ્દઢા યેનસ્વઃ સ્તભિતં યેન નાકઃ ।
યો અંતરિક્ષે રજસો વિમાનઃ કસ્મૈ દેવા યહવિષા વિધેમ ॥
ઓં. પ્રજાપતે નત્વદે, તાન્યન્યો, વિશ્વા જાતા, નિપરિતા બભૂવ ।
યત્કામાસ્તે જહુમ સ્તન્નો, અસ્તુ વયં, સ્યામ પતયો રયિણાસ્ ॥
ઓં. સનો બન્ધુર્જનિતા સવિધાતા, ધામાનિવેદ ભુવનાનિ વિશ્વા ।
યત્રદેવા અમૃતમા, નશાના સ્તૃતીયે ધામન્નધ્યૈ રયન્ત ॥
ઓં. અગ્ને નય સુપથારા, યે અસ્માન્ વિશ્વાનિદેવ વયુનાનિવિદ્વાન્ ।
યુયો ધ્યસ્મજ્જુ હુરાણમેનો, ભુયિષ્ઠાન્તે નમ ઉક્તિં વિધેમ ॥
(આ અલ્પવિરામાદિ બોલવાની સરળતા માટે આપવામાં આવ્યાં છે)

પ્ર. દેવયજ્ઞ કોને કહેવાય ?

ઉ. અગ્નિ હોમથી લઈને અશ્વમેધ પર્યન્ત યજ્ઞોને દેવયજ્ઞ કહેવાય.

પ્ર. અગ્નિ હોત્રના મંત્ર કયા કયા છે ?

ઉ. નીચે લખેલા પ્રમાણે છેઃ-

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આચમન મંત્ર.

ઓં. અમૃતો પસ્તરણમસિ સ્વાહા ॥
ઓં. અમૃતા પિધાનમસિ સ્વાહા ॥
ઓં. સત્યં યશ: શ્રીર્મયિ શ્રી: શ્રયતાં સ્વાહા ॥ } (આચમાન કરવું)

ઈન્દ્રિય સ્પર્શ મંત્ર.

ઓં વાઙ્મ આસ્યે ઽ સ્તુ ॥	(ઓઠોંને)	પૂર્વોક્ત
ઓં નસો મેં પ્રાણો ઽ સ્તુ ॥	(નાકને)	વિધિથી
ઓં અક્ષ્ણો મેં ચક્ષુરસ્તુ ॥	(આંખોંને)	સ્પર્શ
ઓં કર્ણયો મેં શ્રોત્રમસ્તુ ॥	(કાનોને)	કરવો.
ઓં બાહ્વો મેં બલમસ્તુ ॥	(ભૂજાઓને)	
ઓં ઊર્વો મેં ઓજો ઽ સ્તુ ॥	જંઘાઓને)	

ઓં અરિષ્ટાનિમે અંગાનિ તનુ સ્તનવા મે સહ સન્તુ ॥
(સારા શરીર પાણીના છાંટા નાંખવા)

ઓં ભૂર્ભુવ : સ્વ: ।

ઓં ભૂર્ભુવ: સ્વ: દ્યૌરિવ ભૂમ્ના પૃથ્વી, વવ્વરિમ્ણા ।
તસ્યાસ્તે પૃથિવી દેવયજનિ પૃષ્ઠે ઽગ્નિમન્ના, દમન્ના દ્યાયાદધે ॥
(સમિધા વા કપુર વા કોપરૂ સળગાવીને યજ્ઞ કુણ્ડમાં મુકવું)

ઓં ઉદ્બુધ્યસ્વાગ્ને પ્રતિજા, ગૃહિત્વમિષ્ટા, પૂર્તે સતૅં સૃજેથામયંચ । અસ્મિન્સધ સ્થે, અધ્યુત્તરસ્મિન્ વેશ્વેદેવા યજમાનશ્ચ સીદત ॥
(પંખાથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત કરવો)

ઓં અયન્ત ઇધ્મ આત્મા જાતવે, દસ્તેને ધ્યસ્વ વર્ધસ્વ ચેદ્ધ વર્ધય ચાસ્માન્ પ્રજયા પશુભિર્બ્રહ્મવર્ચસે, નાન્નાદ્યેન સમેધય સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે જાતવેદસે ઈદન્ન મમ ॥
(એક સમિધા ઘીવાળી કરીને હોમવી)

ઓં સમિધાગ્નિ દુવસ્યતઘૃતૈર્બો, ધયતાતિથિમ્ ।
આસ્મિન્ હવ્યા જુહોતન ॥

ઓં સુસમિદ્ધાય શોચિષે ઘૃતં તીવ્રં જુહોતન ।
અગ્નયે જાતવેદસે સ્વહા ॥ ઇદમગ્નયે જાતવેદસે ઈદન્નમમ ॥
(બીજી સમીધા ઘીવાળી કરીને નાંખવી)

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં તન્ત્વા સમિદ્ભિ રંગિરો ઘૃતેન વર્દ્ધયામસિ ।
બૃહચ્છોચા યવિષ્ઠય સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે ઙ્ગિરસેઇદન્નમમ ॥

(ત્રીજી સમિધા પૂર્વોક્ત પ્રકારે હોમવી)

ઓં અયન્ત ઇધ્મ આત્મા........સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે જાતવેદસે ઇદન્નમમ ॥

(ચમચામાં ઘી લઈ આહુતિ આપવી)

(એવી રીતે એજ મંત્ર વડે બીજી ચાર અર્થાત્ કુલ પાંચ આહુતિ ઘીની આપવી)

ઓં અદિતે ઽનુમન્યસ્વ ॥ (કુણ્ડના પૂર્વ ભાગમાં પાણી નાખવું)
ઓં અનુમતે ઽનુમન્યસ્વ ॥(„ પશ્ચિમ „ „ „)
ઓં સરસ્વત્યેનુમન્યસ્વ ॥ („ ઉત્તર „ „ „)
ઓં દેવ સવિતઃ પ્રસુવ યજ્ઞં પ્રસુવ યજ્ઞપતિં ભગાય ।
દિવ્યો ગન્ધર્વઃ કેતપૂઃ કેતન્નઃ પુનાતુ વાચસ્પતિર્વાચંનઃ સ્વદતુ ॥

(કુણ્ડની બધી બાજુ)

ઓં અગ્નયે સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે ઇદન્નમમ ॥ (કુણ્ડના ઉત્તર ભાગમાં ઘીની આહુતિ આપવી)

ઓં સોમાય સ્વાહા ॥ ઇદં સોમાય ઇદન્નમમ ॥ (કુણ્ડના દક્ષિણ ભાગમાં ઘીની આહુતિ આપવી)

ઓં પ્રજાપતયે સ્વાહા ॥ ઇદં પ્રજાપતયે ઇદન્નમમ ॥ (કુણ્ડના મધ્ય ભાગમાં ઘીની આહુતિ આપવી)

ઓં ઇન્દ્રાય સ્વાહા ॥ ઇદમિન્દ્રાય ઇદન્નમમ ॥ (કુણ્ડના મધ્ય ભાગમાં ઘીની આહુતિ આપવી)

(પ્રાતઃકાળના મંત્ર)

ઓં સૂર્યો જ્યોતિ જ્યોતિઃ સૂર્યઃ સ્વાહા ॥

(સામગ્રીની પણ આહુતિ અહિંથી શરૂ કરવી)

ઓં સૂર્યો વર્ચો જ્યોતિ વર્ચઃ સ્વાહા ॥
ઓં જ્યોતિઃ સૂર્યઃ સૂર્યો જ્યોતિઃ સ્વાહા ॥
ઓં સજૂર્દેવેન સવિત્રા, સજૂ રૂષસેન્દ્રવત્યા જુષાણઃ સૂર્યો વેતુસ્વાહા ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

(સાયંકાળના મંત્ર)

ઓં અગ્નિ જ્યોતિ જ્યોતિરગ્નિઃ સ્વાહા ॥
ઓં અગ્નિ વર્ચો જ્યોતિ વર્ચઃ સ્વાહા ॥
ઓં અગ્નિ જ્યોતિ જ્યોતિ રગ્નિઃ સ્વાહા ॥

(મૌન ધારણ કરીને આહુતિ આપવી)

ઓં સજુર્દેવેન સવિત્રા સજુરાત્ર્યેન્દ્ર વત્યા જુષાણો, અગ્નિ વેતુ સ્વાહા ॥

(બન્ને સમયના મંત્રો)

ઓં ભૂરગ્નયે પ્રાણાય સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે પ્રાણાય ઇદન્નમમ ॥
ઓં ભુવર્વાયવે ઽપાનાય સ્વાહા ॥ ઇદં વાયવે ઽપાનાય ઈદન્નમમ॥
ઓં સ્વરાદિત્યાય વ્યાનાય સ્વાહા ॥
ઈદમા દિત્યાય વ્યાનાય ઈદન્નમમ ॥
ઓં ભૂર્ભુવઃ સ્વરગ્નિ વાય્વાદિત્યેભ્યઃ પ્રાણા પાનવ્યાનેભ્યઃ સ્વાહા ॥ ઈદમગ્નિ વાય્વાદિત્યેભ્યઃ પ્રાણા પાનવ્યાનેભ્યઃ ઈદન્નમમ॥
ઓં આપો જ્યોતી રસો ઽમૃતં બ્રહ્મભૂર્ભુવઃ સ્વરોં સ્વાહા ॥
ઓં યાં મેધાં દેવ ગણાઃ પિતર શ્ચો, પાસતે ।
તયા મા, મદ્ય મેધયાગ્ને મેધાવિનં કુરૂ સ્વાહા ॥
ઓં વિશ્વાનિ દેવ સવિત, દુરિતા નિપરાસુવ ।
યદ્ભદ્રં તન્નઆ સુવ ॥
ઓં અગ્ને નય સુપથારા, યે અસ્માન્ વિશ્વાનિદેવવયુનાનિ વિદ્વાન્॥
યુયો ધ્યસ્મ જુહુરાણમેનો ભૂયિષ્ઠાન્તે નમ ઉક્તિં વિધેમ ॥
ઓં સર્વં વૈ પૂર્ણં હઁ સ્વાહા ॥

(આ મંત્રથી બધી સામગ્રી અને ઘીના ત્રણ ભાગ કરીને આહુતિ આપવી)

પ્રશ્ન. પિતૃયજ્ઞ કોને કહેવાય ?

ઉત્તર. જીવિત માતા, પિતા, દાદા, દાદી, ગુરૂ, આચાર્ય, તથા અન્ય વૃદ્ધ પુરૂષોની સેવા કરવી; એનું નામ તે પિતૃયજ્ઞ કહેવાય.

પ્ર. અતિથિ યજ્ઞ કોને કહેવાય ?

ઉ. જેના આગમનની કોઈ તિથિ નક્કી ન હોય, એવા પરોપકારી વિદ્વાન્ પોતાના સ્થાને પધારે તો તેમની સેવાને અતિથિ યજ્ઞ કહે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. ભૂતયજ્ઞ (બલિવૈશ્વદેવ) કોને કહેવાય ?

ઉત્તર. ગૃહસ્થમાં રહીને (ઘંટી, ચુલા, પણિયારૂં, પૂંજો અને ખાંણિયા આદિથી) જે હિંસા થાય છે તેના નિવારણાર્થ અગ્નિમાં જે બનાવેલું અન્ન નાખવામાં આવે છે અને કુતરા કાગડા, કીડા અને ભગી આદિને જે ખવડાવવામાં આવે છે તેને બલિવૈશ્વદેવ કહે છે.

પ્ર. આ યજ્ઞોના અનુષ્ઠાનથી શા લાભો છે ?

ઉ. ઉપર લિખિત યજ્ઞોના અનુષ્ઠાનથી માણસ મોક્ષને પામવા યોગ્ય થાય છે.

પ્ર. મોક્ષ કોને કહેવાય ?

ઉ. દુઃખોથી છુટીને સુખોને પ્રાપ્ત થવું એને મોક્ષ કહે છે.

પ્ર. મનુષ્યોમાં કોણ સર્વત્ર પૂજાય છે ?

ઉ. રાજા પોતાના દેશમાં પૂજાય છે પરન્તુ વિદ્વાન્ સર્વત્ર પૂજાય છે.

પ્ર. વાણી કેવી બોલવી જોઇએ ?

ઉ. સત્ય બોલવું જોઇએ, પ્રિય બોલવું જોઇએ, પરન્તુ એવું નહિં બોલવું જોઇએ કે જે સત્ય હો અને અપ્રિય હોય અને એવું પણ નહિં બોલવું જોઇએ પ્રિય હોય પરન્તુ અસત્ય હોય એજ પરમ ધર્મ છે.

પ્ર. સંસારમાં કયા મનુષ્ય બહુ મળે છે ?

ઉ. નિરંતર પ્રિય બોલનારા મનુષ્ય ઘણા મળે છે. અપ્રિય હોય પરન્તુ હિતકારક હોય એવું બોલનારા અને સાંભળનારા બન્ને મળવા દુર્લભ છે.

પ્ર. પૂજા કરવા યોગ્ય દેવતા કોણ કોણ છે ?

ઉ, માતા, પિતા, આચાર્ય, અતિથિ અને પરમેશ્વર.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. આર્ય બાળકોની દિનચર્ચા કેવી હોવી જોઇએ ?

ઉત્તર. પ્રાતઃકાળ ઉઠીને પથારીમાં બેસીને મંત્ર બોલવા (આ સમયના વિશેષ મંત્ર છે તેને આગળ લખવામાં આવશે પરન્તુ હાલ ઉપાસનાના મંત્ર (વિશ્વાનિદેવ....આદિ ૮ મંત્ર) બોલવા) પછી વડીલોને સપ્રેમ નમન કરીને નમસ્તે કરવા, પછી શૌચ જઇને દંતધાવન કર્યા બાદ સ્નાન કરવું, તત્પશ્ચાત્ વ્યાયામ કરવો વા પહેલાં વ્યાયામ કરી ને થોડા વખત બાદ સ્નાન કરવું પછી સંધ્યા હવન કરવો, પછી સ્વાધ્યાય (પાઠ યાદ) કરવો, બાદ પોતપોતાનું કાર્ય કરવું. સાયંકાળે ફરવા જાવું વા રમવું વા કોઇ પણ જાતનો વ્યાયામ કરવો ત્યારબાદ સંધ્યા સમયે પ્રથમ હવન કરી સંધ્યા કરવી. બાદ ભોજન કરવું બાદ પોતાનું કાર્ય કરવું અને ત્યારપછી હાથ પગ ધોઇને મંત્ર બોલી સોઇ જવું (રાત્રિ સોતી વખતે પણ અલગ વિશેષ મંત્ર છે તેને આગળ લખવામાં આવશે પરન્તુ હાલ ગાયત્રી મંત્રનો ૧૦ વાર જપ કરવો.)

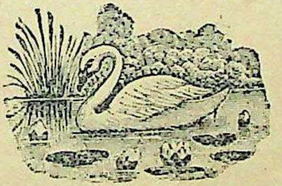

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

બીજી શ્રેણી.

પ્રશ્ન. ઈશ્વર નિરાકાર છે વા સાકાર?

ઉત્તર. ઇશ્વર નિરાકાર છે.

પ્ર. નિરાકાર કોને કહેવાય?

ઉ. જેનો આકાર ન હોય.

પ્ર. ઈશ્વરને સાકાર માનીએ તો શો દોષ છે?

ઉ. સાકાર પદાર્થ નાશવન્ત હોય છે, માટે ઇશ્વર પણ નશ્વર થઈ જશે, સાકાર પદાર્થ એક દેશી હોય છે પરન્તુ ઇશ્વર સર્વવ્યાપક છે.

પ્ર. દેવતા કોને કહેવાય?

ઉ. જે બીજાને સદ્‌ગુણ આપે તેને દેવતા કહેવાય.

પ્ર. દેવતા જડ છે વા ચેતન?

ઉ. અગ્નિ, વાયુ, પાણી, ભૂમિ, આકાશ, સૂર્ય, ચંદ્ર અને નક્ષત્ર એ આઠ વસુ, ૧૧ રુદ્ર ૧૨ આદિત્ય, વિદ્યુત, યજ્ઞ એ જડ દેવતા છે અને વિદ્વાન્ મનુષ્ય અને પરમેશ્વર ચેતન દેવતા છે.

પ્ર. શ્રાદ્ધ કોને કહેવાય?

ઉ. જીવિત માતા પિતા વગેરેનો શ્રદ્ધાપૂર્વક સેવા સત્કાર કરવો એને શ્રાદ્ધ કહે છે.

પ્ર. તર્પણ એટલે શું?

ઉ. પાણી, દૂધ, ભોજન, લુગડાં લત્તાં વગેરેથી તૃપ્ત કરવું એને તર્પણ કહે છે.

પ્ર. પ્રાતઃકાળે ઉઠીને બોલવાના મંત્ર કયા છે?

ઉ. જેમાં પ્રાતઃકાળનું વર્ણન આવે છે અને પરમેશ્વરની મહિમાનું ભાન કરાવે તે મંત્ર પ્રાતઃકાળે બોલવા જોઈએ. અને તે આ પ્રમાણે છે;—

ઓં પ્રાતરગ્નિં પ્રાતરિન્દ્રં હવામહે, પ્રાતર્મિત્રા વરૂણા પ્રાતરશ્વિના। પ્રાતર્ભગં પૂષણં બ્રહ્મણસ્પતિં, પ્રાતસ્સોમમુત રૂદ્રં હુવેમ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં પ્રાતર્જીતં ભગમુગ્રં હુવેમ, વયં પુત્રમદિતેર્યો વિધર્તા ।
આધ્રશ્ચિદ્યં મન્યમાનસ્તુરશ્ચિદ્રાજા ચિદ્યં ભગં ભક્ષીત્યાહ ।।
ઓં ભગ પ્રણેતર્ભગ સત્ય રાધો, ભગેમાં ધિયમુદવા દદન્તઃ ।
ભગ પ્રણો જનય ગોભિરશ્વૈર્ભગ પ્રનૃભિર્નૃવન્તઃ સ્યામ ।।
ઓં ઉતેદાનીં ભગવન્તઃ સ્યામોત પ્રપિત્વ ઉતમધ્યે અહ્નામ્ ।
ઉતોદિતા મઘવન્ત્સૂર્યસ્ય વયં દેવનાં સુમતૌ સ્યામ ।।
ઓં ભગએવ ભગવાઁ અસ્તુ દેવા, સ્તેન વયં ભગવન્તઃ સ્યામ ।
તં ત્વા ભગં સર્વ ઇજ્જોહવીતિ, સનો ભગઃ પુરએતા ભવેહ ।।

પ્રશ્ન. રાત્રે સુતી વખતે બોલવાના મંત્ર કયા છે ?

ઉત્તર. જેમાં પરમાત્માનું ચિંતન હોય, નિદ્રામાં મન આમતેમ સ્વપ્નમાં ભટકયા કરે છે, તે મનને રોકવાના સમ્બન્ધના અને સારા વિચારો પેદા થાય એવા ભાવાર્થના મંત્ર છે, તે મંત્ર હોઈ શકે; અને તે આ પ્રમાણે છે;—

ઓં યજ્જાગ્રતો દૂર મુદૈતિ દૈવં તદુ સુપ્તસ્ય તથૈવૈતિ ।
દૂરઙ્ગમં જ્યોતિષાં જ્યોતિરેકં તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પમસ્તુ ।।
ઓં યેન કર્માણ્ય પસો મનીષિણો યજ્ઞે કૃણ્વન્તિ વિદથેષુ ધીરાઃ ।
યદ પૂર્વં યક્ષમન્તઃ પ્રજાનાં તન્મે મનઃ શિવ સંકલ્પ મસ્તુ ।।
ઓં યત્પ્રજ્ઞાન મુત ચેતો ધૃતિશ્ચ યજ્જ્યોતિરન્તર મૃતં પ્રજાસુ ।
યસ્માન્ન ઋતે કિંચન કર્મ ક્રિયતે તન્મે મનઃ શિવ સંકલ્પ મસ્તુ ।।
ઓં યેનેદં ભૂતં ભુવનં ભવિષ્યત્પરિ ગૃહીતમમૃતેન સર્વમ્ ।
યેન યજ્ઞ સ્તાયતે સપ્ત હોતા તન્મે મનઃ શિવ સંકલ્પ મસ્તુ ।।
ઓં યસ્મિ ન્નૃચઃ સામ યજૂઁષિ યસ્મિન્ પ્રતિષ્ઠિતા રથના ભાવિવારા । યસ્મિઁશ્ચિતઁ સર્વમોતં પ્રજાનાં તન્મે મનઃ શિવ સંકલ્પ મસ્તુ ।।
ઓં સુષારથિરશ્વાનિવ યન્મનુષ્યાન્નેનીયતે ઽ ભીશુભિર્વાજિન ઈવ ।
હૃત્પ્રતિષ્ઠં યદજીરં જવિષ્ઠં તન્મે મનઃ શિવ સંકલ્પ મસ્તુ ।।

પ્રશ્ન. બ્રાહ્મણ ગ્રન્થ કેટલાં છે ?

ઉત્તર. બ્રાહ્મણ ગ્રન્થ ચાર છે:—ઐતરેય, શતપથ, સામ અને ગોપથ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. કયા વેદનો કયો બ્રાહ્મણ છે?
ઉત્તર. ઋગ્વેદનો ઐતરેય, યજુર્વેદનો શતપથ, સામ વેદનો સામ અને અથર્વ વેદનો ગોપથ બ્રાહ્મણ છે.
પ્ર. ઉપવેદ કેટલા છે અને તેમનાં નામ શું ?
ઉ. ઉપવેદ ચાર છે:–આયુર્વેદ, ધનુર્વેદ, ગન્ધર્વવેદ અને અર્થવેદ.
પ્ર. કઈ સંહિતાનો કયો ઉપવેદ છે?
ઉ. ઋગ્વેદનો આયુર્વેદ, યજુર્વેદનો ધનુર્વેદ, સામવેદનો ગન્ધર્વવેદ અને અથર્વવેદનો અર્થવેદ.
પ્ર. ઉપવેદ કોણે બનાવ્યા.
ઉ. પ્રાચીન ઋષિ મુનિઓએ ઉપવેદ બનાવ્યા છે.
પ્ર. વેદાંગ કેટલાં છે અને તેના કયાં કયાં નામ છે?
ઉ. વેદાંગ છ (૬) છે:–શિક્ષા, વ્યાકરણ, જ્યોતિષ, છન્દ, નિરૂક્ત અને કલ્પ.
પ્ર. વેદાંત કોણે રચ્યાં છે?
ઉ. વિદ્વાન પુરૂષોએ.
પ્ર. શાસ્ત્ર કેટલાં છે?
ઉ. (૬) છ શાસ્ત્ર છે.
પ્ર. તેઓના નામ તથા રચયિતા કોણ છે?
ઉ. ન્યાય શાસ્ત્રના નિર્માતા ગૌતમ મુનિ, વૈશેષિકના કણાદ મુનિ, સાંખ્યના કપિલ મુનિ, યોગના પતંજલી મુનિ, વેદાન્તના વ્યાસ મુનિ અને મીમાંસાના જૈમનિ મુનિ છે.
પ્ર. સ્મૃતિ કેટલી છે?
ઉ. ૨૪ છે; પરન્તુ મનુ સ્મૃતિ એમાં શ્રેષ્ઠ છે.
પ્ર. મનુ સ્મૃતિનો બનાવનાર કોણ?
ઉ. મનુ મહારાજ.
પ્ર. પુરાણ કેટલાં છે?
ઉ. પુરાણ અઢાર છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. આ ૧૮ પુરાણ કોણે અને કયારે બનાવ્યાં?

ઉત્તર. આ ૧૮ પુરાણ ભિન્ન૨ પુરૂષોએ સમય સમયપર બનાવ્યાં છે. (એનો સમય જોવામાં આવે તો ઇસ્વીસનથી લઇને ૧૯ મી સદી સુધીનો મનાય)

પ્ર. શું ધર્મની બાબતમાં આ પુરાણો પ્રમાણ થઇ શકે ખરાં?

ઉ. ધર્મનાં વિષયમાં પુરાણ માનનીય નથી; કેમકે એની અંદર ઘણી વાતો વેદ વિરૂદ્ધ છે અને પરસ્પર વિરોધ પણ છે.

પ્ર. સ્વતઃ પ્રમાણ પુસ્તકો કયાં કયાં છે?

ઉ. કેવલ ચાર વેદ સંહિતા (મંત્ર ભાગ) એજ સ્વતઃ પ્રમાણ પુસ્તકો છે.

પ્ર. સ્વતઃ પ્રમાણ એટલે શું?

ઉ. જેની સત્યતા માટે બીજા પ્રમાણની જરૂરત ન હોય, તેને સ્વતઃ પ્રમાણ કહે છે.

પ્ર. એનું કોઇ ઉદાહરણ આપી સમજાવશો કે?

ઉ. સાંભળો, જેવી રીતે સૂર્યને જોવા માટે બીજા સૂર્યની આવશ્યતા નથી તેવીજ રીતે વેદોની સત્યતા માટે બીજા ગ્રન્થની જરૂરત નથી.

પ્ર. ચાર વેદને પ્રકાશિત થયે કેટલાં વર્ષ થયાં?

ઉ. એક અબજ સત્તાણું કરોડ ઓગણત્રીસ લાખ ઓગણપચાસ હજાર અને છત્રીશ વર્ષ થયાં (૧૯૭૨૯૪૯૦૩૬).

પ્ર. ઋગ્વેદાદિ ચાર વેદોમાં કેટલા મંત્ર છે?

ઉ. ઋગ્વેદમાં ૧૦૫૧૮ મંત્ર.
યજુર્વેદમાં ૧૯૭૫ ,,
સામ વેદમાં ૧૦૬૪ ,,
અથર્વ વેદમાં ૫૮૪૮ ,,
કુલ ૧૯૪૦૫ મંત્રો છે.

પ્ર. શું ઋગ્વેદ આદિમાં વિભાગ કર્યા છે કે નહિં?

ઉ. ચારો વેદોમાં વિભાગ છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. કેટલા વિભાગમાં ઋગ્વેદ છે ?

ઉત્તર. ઋગ્વેદમાં ૮ અષ્ટક છે અથવા ૧૦ મણ્ડળ છે અથવા ૧૦૨૮ સુક્ત છે વા ૨૦૨૪ વર્ગ છે.

પ્ર. કેટલા વિભાગ યજુર્વેદમાં છે ?

ઉ. યજુર્વેદમાં ૪૦ અધ્યાય છે.

પ્ર. સામ વેદના કેટલા વિભાગ છે ?

ઉ. પૂર્વાર્દ્ધ અને ઉત્તરાર્દ્ધના બે અંગ (પૂર્વાર્ચિક અને ત્તરાર્ચિક) વા ૮૭ સામ વા ૨૯ અધ્યાય છે.

પ્ર. અથર્વ વેદના કેટલા વિભાગ છે ?

ઉ. ૨૦ કાણ્ડ વા, ૩૪ પ્રકોષ્ટક વા, ૧૧૧ અનુવાદક વા ૭૩૧ વર્ગ છે.

પ્ર. આ મણ્ડળ અધ્યાય વિગેરેના વિભાગ કોણે બનાવ્યા ?

ઉ. વેદના મણ્ડળાદિના વિભાગ ઋષિ મુનિઓએ પરમેશ્વરની સહાયતા (પ્રેરણા)થી કર્યા છે.

પ્ર. મણ્ડળાદિના વિભાગ શા માટે કર્યા ?

ઉ. પ્રકરણ બનાવવા તથા પઠન પાઠનની સગવડ ખાતર આ વિભાગો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે.

પ્ર. સંધ્યામાં કેટલા પ્રકારના મંત્ર છે ?

ઉ. સંધ્યામાં નવ પ્રકારના મંત્ર છે.

પ્ર કયા કયા મંત્રના શુ શું નામ છે ?

ઉ. ઓં. શન્નોદેવી........ આનું નામ 'આચમન' મંત્ર છે.

ઓં વાક્ વાક્........ " 'ઈન્દ્રિયસ્પર્શ' છે.

ઓં ભૂઃપુનાતુ શિરસિ...... " 'માર્જન' મંત્ર છે.

ઓં ભૂ, ઓં ભુવઃ...... " 'પ્રાણાયામ' મંત્ર છે.

ઓં ઋતં ચ સત્યંચ...... " 'અઘમર્ષણ' મંત્ર છે.

ઓં પ્રાચિદિગ્......છ મંત્ર " 'મનસા પરિક્રમા' મંત્ર છે.

ઓં ઉદ્વયં......ચાર મંત્ર " 'ઉપસ્થાન' મંત્ર છે.

ઓં ભૂ ર્ભુવઃ સ્વઃ...... " 'ગાયત્રી' મંત્ર છે.

ઓં નમઃ શમ્ભવાય...... " 'સમર્પણ' મંત્ર છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. આચમન કેટલાં અને કેવી રીતે કરવાં ?

ઉત્તર જવાબ ઉપર અપાઈ ચુકયો છે.

પ્ર. ઇન્દ્રિય સ્પર્શ કોને કહેવામાં આવે છે ?

ઉ. એ પણ પ્રથમ શ્રેણીમાં આવી ગયું છે ?

પ્ર. 'માર્જન' કોને કહેવાય ?

ઉ. ઉપર બતાવી આવ્યા પ્રમાણે અંગોને પાણી છાંટવું એને માર્જન કહેવાય.

પ્ર. પ્રાણાયામ કોને કહેવાય ?

ઉ. વિધિ ઉપરની કક્ષા (ધોરણ)માં બતાવવામાં આવશે; પરન્તુ પ્રાણાયામ શબ્દનો અર્થ પ્રાણોનો આયામ જેવી રીતે શરીરની કસરતને વ્યાયામ કહેવામાં આવે છે તેવીજ રીતે પ્રાણોની કસરતને પ્રાણાયામ કહેવામાં આવે છે.

પ્ર. 'અઘમર્ષણ' મંત્રથી શી મતલબ છે ?

ઉ. પાપોના ફળને સહવું અને પોતાની નબળાઈનો વિચાર કરી બળવાન પાપરહિત બનવું એને 'અઘમર્ષણ' કહેવાય.

પ્ર. મનસા પરિક્રમાનો શો અર્થ છે ?

ઉ. છ દિશાઓમાં મન દ્વારા પરમાત્માની રચનાને જોવી; સર્વવ્યાપક સમજી પાપોથી દૂર રહેવું, એને મનની સાચી પરિક્રમા કહે છે.

પ્ર. 'ઉપસ્થાન' શબ્દનો શો અર્થ છે ?

ઉ. મારી પાસે પરમાત્મા અને હું પરમાત્માની પાસે છું, એવા ભાવને ઉપસ્થાન કહેવામાં આવે છે.

પ્ર. ગાયત્રી મંત્ર કોને કહે છે ?

ઉ. જે ક્રિયાત્મ રૂપથી પરિણિત કરીને જપે તેની રક્ષા થાય, તેને ગાયત્રી મંત્ર કહે છે.

પ્ર. સમર્પણનો શો અર્થ છે ?

ઉ. નમસ્કાર કરવો એને 'સમર્પણ' કહે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. સંસ્કાર કેટલા છે?
ઉત્તર. સંસ્કાર (૧૬) છે.
પ્ર. તેઓના નામ આપો.
ઉ. ગર્ભધાન, ૨ પુંસવન, ૩ સીમન્તોનયન, ૪ જાત કર્મ, નામકરણ, ૬ નિષ્ક્રમણ, ૭ અન્નપ્રાશન, ૮ ચૂડા કર્મ, ૯ કર્ણવેધ, ૧૦ ઉપનયન, ૧૧ વેદારંભ, ૧૨ સમાવર્તન, ૧૩ વિવાહ, ૧૪ વાનપ્રસ્થ, ૧૫ સન્યાસ, ૧૬ અંત્યેષ્ઠી.
પ્ર. વર્ણ એટલે શું?
ઉ. ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવથીગ્રહણ કરવામાં આવે છે તેને વર્ણ કહે છે?
પ્ર. વર્ણ કેટલા છે અને કયા કયા?
ઉ. વર્ણ ચાર છેઃ–બ્રાહ્મણ, ક્ષત્રિય, વૈશ્ય અને શૂદ્ર.
પ્ર. આશ્રમ એટલે શું?
ઉ. જે સ્થાનમાં કે જે જીવનની અવસ્થામાં અત્યન્ત પરિશ્રમ કરીને ઉત્તમ ગુણોનું ગ્રહણ થાય અને શ્રેષ્ઠ કામ કરાય તેને આશ્રમ કહે છે.
પ્ર. તે કેટલાં છે? અને કયા કયા?
ઉ. આશ્રમ ચાર છેઃ—બ્રહ્મચર્ય, ગૃહસ્થ, વાનપ્રસ્થ અને સંન્યાસાશ્રમ.
પ્ર. ધર્મનું લક્ષણ શું છે?
ઉ. ધૃતિ (ધીરજ), ક્ષમા, દમ, (મનને રોકવું) અસ્તેય, (ચોરી ન કરવી), શૌચ (બહારની અને અંદરની પવિત્રતા) ઈન્દ્રિય નિગ્રહ (ઈન્દ્રિઓને વશમાં રાખવી) ધી, (બુદ્ધિની વૃદ્ધિ) વિદ્યા, સત્ય અને અક્રોધ (ક્રોધ ન કરવો) એ દશ લક્ષણ ધર્મના છે.

પ્ર. સ્વસ્તિ વાચન એટલે શું?

ઉ. સ્વસ્તિ એટલે કલ્યાણ અને વાચન અર્થાત્ પ્રાર્થના કરવી અર્થાત્ કલ્યાણને માટે પ્રાર્થના કરવી. એના મંત્ર નિમ્ન લિખિત છેઃ–

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં અગ્નિ મીળે પુરોહિતં યજ્ઞસ્ય દેવમૃત્વિજમ્ ।
હોતારં રત્નધાતમમ્ ॥
ઓં સનઃ પિતેવ સૂનવેऽગ્ને સૂપાયનો ભવ ।
સચસ્વાનઃ સ્વસ્તયે ॥

ઓં સ્વસ્તિનો મિમીતામશ્વિના ભગઃ સ્વસ્તિ દેવ્યદિતિર નર્વણઃ ॥
સ્વસ્તિ પૂષા અસુરો દધાતુનઃ સ્વસ્તિ દ્યાવા પૃથિવી સુચેતુના ॥
ઓં સ્વસ્તયે વાયુમુપ બ્રવામહૈસોમં સ્વસ્તિ ભુવનસ્ય યસ્પતિઃ ।
બૃહસ્પતિં સર્વગણં સ્વસ્તયે સ્વસ્તય આદિત્યાસો ભવન્તુનઃ ॥
ઓં વિશ્વે દેવાનો અદ્યા સ્વસ્તયે વૈશ્વાનરો વસુરગ્નિઃ સ્વસ્તયે ।
દેવા અવન્ત્વૃભવઃ સ્વસ્તયે સ્વસ્તિનો રૂદ્રઃ પાત્વંહસઃ ॥
ઓં સ્વસ્તિ મિત્રાવરૂણા સ્વસ્તિ પથ્યે રેવતિ ।
સ્વસ્તિ ન ઈન્દ્રશ્ચાગ્નિશ્ચ સ્વસ્તિનો અદિતે કૃધિ ॥
ઓં સ્વસ્તિ પન્થામનુ ચરેમ સૂર્યાચન્દ્રમસાવિવ ।
પુનર્દદતા ઘ્નતાજ્ઞ નતા સંગમેમહિ ॥
ઓં યે દેવનાં યજ્ઞિયા યજ્ઞિયાનાં મનો ર્યજત્રા અમૃતા ઋતજ્ઞાઃ ।
તેનો રાસન્તા મુરૂગાય મદ્યયૂયં પાત સ્વસ્તિભિઃ સદા નઃ ॥
ઓં યેભ્યો માતા મધુમત્પિન્વતે પયઃ પંયૂષં દ્યૌરદિતિરદ્રિબર્હાઃ ॥
ઉક્થશુષ્માન્ વૃષભરાન્ત્સ્વપ્નસસ્તાઁ આદિત્યાઁ અનુમદા સ્વસ્તયે ॥
ઓં નૃચક્ષસો અનિમિષન્તો અર્હણા બૃહદેવાસો અમૃતત્વ માનશુઃ ॥
જ્યોતીરથા અહિમાયા અનાગસો દિવો વર્ષ્માણં વસતે સ્વસ્તયે ॥
ઓં સંમ્રાજો યે સુવૃધો યજ્ઞમાયયુરપરિહ્વૃતા દધિરે દિવિક્ષયમ્ ।
તાઁ આ વિવાસ નમસા સુવૃક્તિ ભિર્મહો આદિત્યાઁ અદિતિં સ્વસ્તયે ॥
ઓં કો વઃ સ્તોમં રાધતિયં જુજોષથ વિશ્વે દેવાસો મનુષો યતિષ્ઠન । કોવો ધ્વરં તુવિજાતા અરં કરદ્યો નઃ પર્ષ દત્યંહઃ સ્વસ્તયે ॥
ઓં યેભ્યો હોત્રાં પ્રથમા માયેજે મનુઃ સમિદ્ધાગ્નિર્મનસા સમહોતૃભિઃ । ત આદિ ત્યા અભયં શર્મ યચ્છત સુગાનઃ કર્ત્તસુપથા સ્વસ્તયે ॥

ઓં ઈઇશિરે ભુવનસ્ય પ્રચેતસો વિશ્વસ્ય સ્થાતુર્જગતશ્ચ મન્તવઃ ।
તેનઃ કૃતા દકૃતાદેન સસ્પર્યદ્યા દેવાસઃ પિપૃતા સ્વસ્તયે ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં ભરેષ્વિન્દ્રં સુવહં હવામહેંડહો સુચં સુકૃતં દૈવ્ય જનમ્ ।
અગ્નિં મિત્રં વરૂણં સાતયે ભગં દ્યાવા પૃથિવી મરૂતઃ સ્વસ્તયે ।
ઓં સુત્રામાણં પૃથિવીં દ્યામનેહસં સુશર્માણમદિતિં સુપ્રણીતિમ્
દૈવીં નાવં સ્વરિત્રા મનાગસમસ્ત્ર વન્તીમા રૂહેમા સ્વસ્તયે ॥

ઓં વિશ્વે યજત્રા અધિવોચતો તયે ત્રાયધ્વં નો દુરેવાય
અભિહ્રુતઃ । સત્યયા વો દેવહૂત્યા હુવેમ શૃણ્વતો દેવાઅવસે
સ્વસ્તયે ॥

ઓં અપામીવામપ વિશ્વામનાહુતિં મપારાતિં દુર્વિદત્રા મઘાયતઃ
આરે દેવા દ્વેષો અસ્મદ્યુયો તનો રૂણઃ શર્મ યચ્છતા સ્વસ્તયે ॥
ઓં અરિષ્ટઃ સ મર્તો વિશ્વ એધતે પ્રજાભિર્જાયતે ધર્મણસ્પરિ ।
યમાદિત્યાસો નયથાસુનીતિભિરતિ વિશ્વાનિ દુરિતા સ્વસ્તયે ॥
ઓં યં દેવાસોઽવથ વાજસાતો યંશૂરસાતા મરૂતો હિતે ધને ।
પ્રાતર્યા વાણં રથમિન્દ્રસાન સિસરિષ્યન્તમા રૂહેમા સ્વસ્તયે ॥
ઓં સ્વસ્તિ નઃ પથ્યાસુ ધન્વસુ સ્વસ્તયપ્સુ વૃજને સ્વર્વતિ ।
સ્વસ્તિ નઃ પુત્રકૃથેષુ યોનિષુ સ્વસ્તિરાયે મરૂતો દધાતન ॥
ઓં સ્વસ્તિ રિદ્ધિ પ્રપથે શ્રેષ્ઠા રેક્ણ સ્વસ્ત્યભિ યા વામમેતિ
સા નો અમા સો અરણે નિપાતુ સ્વાવેશા ભવતુદેવ ગોપાઃ ॥
ઓં ઇષે ત્વોર્જે ત્વા વાયવ સ્થ દેવો વઃ સવિતા પ્રાર્પય
શ્રેષ્ઠતમાય કર્મણ આપ્યાયધ્વ મઘ્ન્યા ઈન્દ્રાય ભાગં પ્રજાવતિરન
મીવા અયક્ષ્મા મા વ સ્તેન ઈશત માઘશꣳ સો ધ્રુવા અસ્મિન
ગોપતૌ સ્યાત બહ્વીર્યજમાનસ્ય પશૂન્ પાહિ ॥
ઓં આ નો ભદ્રાઃ ક્રતવો યન્તુ વિશ્વતો ઽ દબ્ધાસો અપરીત
સઉદ્ભિદઃ દેવાનો યથા સદ મિદ્વૃધે અસન્ન પ્રાયુવો રક્ષિતારે
દિવે દિવે ॥

ઓં દેવાનાં ભદ્રા સુમતિ ઋજુયતાં દેવાનાꣳ રાતિરભિનો
નિવર્ત્તતામ્ । દેવાનાꣳ સખ્યમુપસેદિમા વયં દેવાન આયુ
પ્રતિરન્તુજીવસે ॥

ઓં તમીશાનં જગતસ્તસ્થુષસ્પતિં ધિયં જીન્વમવસે હૂમહે વય
પૂષાનો યથા વેદસામ સદ્વૃધે રક્ષિતા પાયુરદબ્ધઃ સ્વસ્તયે ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં સ્વસ્તિ ન ઇન્દ્રો વૃદ્ધશ્રવાઃ સ્વસ્તિઃ નઃ પૂષા વિશ્વવેદાઃ ।
સ્વસ્તિ નસ્તાર્ક્ષ્યો અરિષ્ટનેમિઃ સ્વસ્તિનો બૃહસ્પતિ ર્દધાતુ ॥
ઓં ભદ્રં કર્ણેભિઃ શ્રૃણુયામ દેવા ભદ્રં પશ્યે માક્ષભિ ર્યજત્રાઃ ।
સ્થિરૈ રઙ્ગૈ સ્તુષ્ટુવાઁ સસ્તનૂભિ વ્યંશેમહિ દેવહિતં યદાયુઃ ॥
ઓં અગ્ન આ યાહિ વીતયે ગૃણાનો હવ્યદાતયે ।
નિ હોતા સત્સિ બર્હિષિ ॥
ઓં ત્વમગ્ને યજ્ઞાનાઁ હોતા વિશ્વેષાઁ હિતઃ ।
દેવેભિ ર્માનુષે જને ॥
ઓં યે ત્રિષપ્તાઃ પરિયન્તિ વિશ્વા રૂપાણિ બિભ્રતઃ ।
વાચસ્પતિ ર્બલા તેષાં તન્વો અદ્ય દધાતુ મે ॥

પ્રશ્ન. અભ્યાસના આરંભમાં ગુરૂ શિષ્યએ શું કરવું જોઇએ ?

ઉત્તર. બન્નેએ મળીને અભ્યાસના આરંભમાં પરમ પિતા પરમાત્માનું સ્મરણ કરવું જોઇએ, અને તે આ પ્રમાણે છેઃ—

ઓં સહનાવવતુ; સહનૌ ભુનક્તુ; સહવીર્યં કરવાવહૈ; તેજસ્વીના વધીતમસ્તુ; મા વિદ્વિષાવહૈ ॥ ઓં શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

પ્ર. ભોજન કરવા પહેલાં શું કરવું જોઈએ ?

ઉ. હાથ પગ ધોઇને; ભોજનદાતા પરમાત્માનું સ્મરણ કરવું જોઇએ, અને તે મંત્ર આ છેઃ—

ઓં અન્નપતે ऽ ન્નસ્યનો દેહ્યનમીવસ્ય શુષ્મિણઃ ।
પ્રપ્રદાતારં તારિષ ઊર્જ્જંનો ધેહિદ્વિપદે ચતુષ્પદે ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

તૃતીય શ્રેણી.

પ્રશ્ન. પ્રાણાયામની વિધિ શું છે?

ઉત્તર. પદ્માસન (પલાંઠી વાળીને અર્થાત્ પગ ઉપર પગ ચઢાવીને બેસવું) વા સુખાસન અર્થાત્ જમણા પગની એડી નીચે અને ડાબા પગની એડી નાભિથી ૪ આંગળ નીચે. બરાબર સીધમાં રાખી બેસવું, સારા અવયવ ટટાર રાખવા. નાક, દાઢી બરોબર છાતીની વચમાં રાખવી, કમર બીલકુલ વળવી ન જોઇએ એવી રીતે બેસીને અંદરની વાયુ ધીરે ધીરે (કાન પણ નીકળતી હવાનો અવાજ ન સાંભળે તેમ) બહાર કાઢી જ્યાં સુધી રહી શકાય ત્યાં સુધી રોકવો, પછી વાયુને ધીરે ધીરે અંદર ખેંચવો, જ્યારે પૂર્ણ વાયુ અંદર ભરવો (જ્યાં સુધી વગર ગભરામણ થયે રોકી રાખી શકાય ત્યાં સુધી રોકવો) અને પછી પૂર્વવત ધીરે બહાર કાઢવો.

એટલું અવશ્ય ધ્યાન રાખવું જોઇએ કે જેટલો વખત શ્વાસ લેવામાં લાગે તેનાથી બમણો સમય શ્વાસ કાઢવામાં લાગવો જોઇએ, અને તેનાથી બમણો (લેવાના સમયથી ચારગણો) સમય રોકી રાખવો. અર્થાત્ લેવામાં ૧૦ સેકંડ તો કાઢવામાં ૨૦ સેકંડ અને રોકવામાં ૪૦ સેકંડ. આને પ્રાણાયામ કહે છે.

પ્ર. આ ત્રણે પ્રકારની ક્રિયાઓને શું કહે છે?

ઉ. બહાર કાઢવાવાળી ક્રિયાને 'રેચક', અંદર ખેંચવાની ક્રિયાને 'પૂરક' અને રોકી રાખવાની ક્રિયાને 'સ્તંભવૃત્તિ' યા 'કુંભક' કહે છે.

પ્ર. ઋષિ કોને કહેવાય?

ઉ. જે મંત્રના ગૂઢ અર્થને સરળ કરીને જનતાની સામે રાખે તેને ઋષિ કહેવાય

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. વેદ મંત્રના ઋષિ કયા કયા છે?

ઉત્તર. જે જે ઋષિઓએ વેદ મંત્રના ગૂઢ અર્થોને પ્રગટ કરી પ્રચાર કર્યો તે તે ઋષિઓનાં નામ માનની ખાતર સાથે જોડી દીધાં છે.

પ્ર. મંત્રોના દેવતા એટલે શું ?

ઉ. જે મંત્રોમાં જે જે વસ્તુનું વર્ણન છે તે વસ્તુ તે મંત્રોનો દેવતા છે.

પ્ર. ઋષિ અને દેવતાનું દ્રષ્ટાન્ત આપી સમજાવશો ?

ઉ. જરૂર સમજાવીશું:—જેવી રીતે 'અગ્નિ મીળે પુરોહિત" મંત્રનો ઋષિ મધુચ્છન્દ અને અગ્નિ દેવતા છે.

૨. યજુર્વેદનો પ્રથમ મંત્ર "ઈષેત્વોર્જે—"નો પ્રજાપતિ ઋષિ અને સવિતા દેવતા છે.

૩. સામવેદના પ્રથમ મંત્રનો 'અગ્નઆયાહિ'નો ભારદ્વાજ ઋષિ અને અગ્નિ દેવતા છે.

૪. અથર્વ વેદનો પહેલો મંત્ર "યેત્રિષત્પાઃ........"નો દેવતા વાચસ્પતિ અને અથર્વા ઋષિ છે.

પ્ર. વેદ મંત્રપર ઉભી અને આડી લીટીઓ શા માટે છે ?

ઉ. વેદ મંત્રોપર રેખાઓ સ્વર બતાવનારી છે.

પ્ર. સ્વર કેટલા પ્રકારના હોય છે ?

ઉ. સ્વર ત્રણ પ્રકારના હોય છે:—જેમકે ઉદાત્ત, અનુદાત્ત અને સ્વરિત.

પ્ર. આ ત્રણે પ્રકારના સ્વરો કેવી રીતે બોલાય છે ?

ઉ. ઉંચા સ્વરથી ઉદાત્ત, નીચા સ્વરથી અનુદાત્ત અને મધ્યમ સ્વરથી સ્વરિત બોલાય છે.

પ્ર. શું આ ચારે પુસ્તકો પરમાત્માએ આપણને પુસ્તકોનાં રૂપમાંજ આપ્યાં છે ?

ઉ. ના, પુસ્તકાકાર ઋષિઓએ બનાવી, પરન્તુ પરમાત્માએ આ ચારે સંહિતાનું જ્ઞાન (શબ્દાર્થ સમ્બન્ધ સાથે) સૃષ્ટિની આદિમાં ઋષિઓને આપ્યું.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. જેવી રીતે ગુરૂ શિષ્યને ભણાવે છે તેવી રીતે શું પરમાત્માએ ઋષિઓને જ્ઞાન આપ્યું ?
ઉત્તર. ના, જ્ઞાન આપવામાં અને ભણાવવામાં ભેદ છે, જ્ઞાન આત્મામાં નંખાય છે પરન્તુ ભણાવવાનું શબ્દથી થાય છે.
પ્ર. તો પછી ઇશ્વરે ઋષિઓને કેવી રીતે જ્ઞાન આપ્યું ?
ઉ. પરમાત્મા સર્વ વ્યાપક હોવાથી ઋષિઓમાં પણ વ્યાપક છે, માટે આત્મામાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો.
પ્ર. કોઈ ઉદાહરણ આપી સમજાવશો ?
ઉ. લો સાંભળોઃ–આજે પણ અમે જોઈએ છીએ કે 'મેશમેરીઝમવાળા' પોતાનાથી નબળી આત્માવાળાપર વા પવિત્ર આત્માવાળાપર પોતાના મનની બાત બોલાવે છે અને કરાવે પણ છે. પરન્તુ પરમાત્મા તો પૂર્ણ છે વળી સર્વ વ્યાપક છે એટલે જે પવિત્ર અને સંસ્કારી જીવ હતા તેમાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ કર્યો.
પ્ર. લો પછી અક્ષર આદિ કોણે બનાવ્યા ?
ઉ. અક્ષરોના સંકેત ઋષિ મુનિઓએ કર્યા.
પ્ર. આ સંકેત શા માટે તથા કયારે બનાવ્યા ?
ઉ. ઘણા કાળ સુધી વેદોનું પઠન પાઠન એક બીજાથી સાંભળીને ચાલ્યું પણ જ્યારે મનુષ્ય ગણના વધી અને સ્મરણ શકિત (યાદ દાસ્ત) ઓછી થવા લાગી, ત્યારે સૃષ્ટિ ઉત્પત્તિના લાખો વર્ષો બાદ અક્ષરોનાં સંકેત થયા એટલાજ માટે વેદોને 'શ્રુતિ' પણ કહે છે.
પ્ર. શું ઈશ્વરીય જ્ઞાન બદલાતું નથી ?
ઉ. જ્યારે આંખના જ્ઞાનનો પ્રકાશક સૂર્ય અનાદિ કાળથી બદલાતો નથી તો આત્માનો પ્રકાશ વેદ કેવી રીતે બદલાય ?
પ્ર. 'શ્રુતિ'નો અર્થ શો ? અને વેદને શ્રુતિ કેમ કહે છે ?
ઉ. જે સાંભળવામાં આવે છે એને 'શ્રુતિ' કહે છે. વેદોનુ જ્ઞાન ચાર ઋષિઓના સિવાય બધાને સંભળાયું હતું એટલા માટે વેદને શ્રુતિ કહે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. કયો વેદ કયા ઋષિના આત્મામાં પ્રગટ થયો ?
ઉત્તર. અગ્નિ ઋષિના આત્મામાં ઋગ્વેદ, વાયુ ઋષિના આત્મામાં યજુર્વેદ, આદિત્ય ઋષિના આત્મામાં સામવેદ તથા અંગિરા ઋષિના આત્મામાં અથર્વ વેદ પ્રગટ થયા.

પ્ર. સંસ્કારો કયા સમયે કરવા જોઈએ ?
ઉ. પહેલા ત્રણ સંસ્કાર બાળકના ઉત્પન્ન થયા પૂર્વ કરવા જોઇએ. ત્યારબાદ જ્યારે ઉત્પન્ન થાય ત્યારે 'જાત કર્મ' સંસ્કાર કરવો.

૧૧ માં દિવસે વા ૧૦૧ માં દિવસે અથવા બીજા વર્ષના આરંભમાં (જે દિવસે બાળકનો જન્મ થયો હોય) 'નામ કરણ' સંસ્કાર કરવો જોઇએ.

બાળકના જન્મથી ત્રીજા શુકલ પક્ષની ત્રીજના દિવસે અથવા ૪ થા મહિનામાં જે દિવસે બાળકનો જન્મ થયો હોય તે દિવસે 'નિષ્ક્રમણ' સંસ્કાર કરવો જોઇએ.

છઠ્ઠા મહિનામાં બાળકનો 'અન્ન પ્રાશન' સંસ્કાર કરવો જોઇએ.

બાળકના જન્મથી બીજા વર્ષની શરૂઆતમાં વા ત્રીજા વર્ષના આરંભમાં 'ચૂડા કર્મ' (મુણ્ડન) સંસ્કાર કરવો.

ત્રીજા વર્ષની આરંભમાં વા પાંચમાં વર્ષના આરંભમાં 'કર્ણ વેધ' સંસ્કાર કરવો.

જન્મથી વા ગર્ભ સ્થિતિથી આઠમા વર્ષે બ્રાહ્મણના બાળકનો, અગ્યારમાં વર્ષે ક્ષત્રિયના બાળકનો, અને બારમા વર્ષે વૈશ્યના બાળકનો 'ઉપનયન' (જનોઇ આપવાનો) સંસ્કાર કરવો. યદિ કોઈનો વિચાર પોતાના બાળકને તેજસ્વી બનાવવાનો હોય તો પાંચમાં વર્ષે બ્રાહ્મણના બાળકનો, છઠ્ઠા વર્ષે ક્ષત્રિયના બાળકનો, અને ૮ માં વર્ષે વૈશ્યના બાળકનો યજ્ઞોપવિત સંસ્કાર કરવો જોઇએ.

ત્યાર બાદ 'વેદારમ્ભ' સંસ્કાર કરવો.
વિદ્યા સમાપ્ત થયા બાદ 'સમાવર્તન' સંસ્કાર કરવો.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ત્યારબાદ પુરૂષે ૨૫ વા ૩૬ વા ૪૮ વર્ષે અને કન્યાએ ૧૬ વર્ષ સુધી 'વિવાહ સંસ્કાર કરવો.

જ્યારે પુત્રની સંતાન થાય ત્યારે 'વાનપ્રસ્થી' બનવું જોઇએ.

જ્યારે પૂર્ણ વૈરાગ્ય થાય ત્યારે 'સન્યાસ' ગ્રહણ કરવો જોઇએ.

જ્યારે મૃત્યુ થાય ત્યારે 'અંત્યેષ્ટિ' સંસ્કાર મૃતક શરીરનો કરવો જોઇએ.

પ્ર. બ્રાહ્મણ વર્ણનું શું કર્તવ્ય છે? અથવા બ્રાહ્મણ કોને કહેવાય?

ઉ. વેદોનું ભણવું-ભણાવવું; યજ્ઞ કરવો-કરાવવો; દાન લેવું અને દાન આપવું આ છ કર્મો બ્રાહ્મણનાં છે.

પ્ર. ક્ષત્રિયનું શું કર્તવ્ય છે?

ઉ. વેદોનું ભણવું, યજ્ઞ કરવો, દાન આપવું વિષય ભોગમાં આસક્ત ન થવું પરન્તુ પ્રજાની રક્ષા કરવી અને યુદ્ધથી મોઢું ન ફેરવવું એ ક્ષત્રિયના કર્મ છે.

પ્ર. વૈશ્યના કર્મ કયાં કયાં છે?

ઉ. વેદોનું ભણવું, યજ્ઞ કરવો, દાન આપવું, પશુ રક્ષા કરવી અને ખેતી, વ્યાપાર, કે વ્યાજથી જીવિકા ચલાવવી એ વૈશ્યનાં કર્મો છે. (વ્યાજ માટે એટલું ધ્યાન રાખવું જોઇએ કે જ્યારે બમણી રકમ મળી જાય તો પછી કાંઇ પણ ન લેવું)

પ્ર. શુદ્ર કોને કહેવાય?

ઉ. જે પોતાની બુધ્ધિથી કાંઇ પણ કાર્ય ન કરી શકે તે શુદ્ર કહેવાય.

પ્ર. શુદ્રનું શું કર્મ છે?

ઉ. દ્વેષ ભાવ છોડીને ત્રણે વર્ણોની સેવા કરવી અને અભક્ષ્ય ન ખાવું એ શુદ્રોનાં કર્મ છે.

પ્ર. જાતિ એટલે શું?

ઉ. જે મરણ સુધી જેમની તેમ રહે તે જાતિ કહેવાય.

પ્ર. વર્ણ અને જાતિમાં શો ભેદ છે?

ઉ. વર્ણ બદલવાય છે પરન્તુ જાતિ મરણ સુધી જેમની તેમ રહે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. એનાં ઉદાહરણ આપી સમજાવશો?

ઉત્તર. હાજી, સાંભળો:— કોઈ પણ વર્ણનો બાળક હોય પરન્તુ જ્યારે તે વિદ્વાન્ અને સારા ગુણવાળો થાય છે ત્યારે આચાર્ય તેને તેના ગુણ કર્મ અને સ્વભાવના અનુસાર વર્ણ આપે છે, (જેવી રીતે આજે સર્ટિફીકેટ આપવામાં છે તેવી રીતે આર્ય સભ્યતાના અનુસાર વર્ણ આપવામાં આવતો હતો) પરન્તુ જાતિ કોઈ પણ દિવસ બદલાતી નથી જેવી રીતે ગાયની ભેંસ થતી નથી માણસનો પુછડાવાળો ગધેડો કે પક્ષિ, કે વૃક્ષ થતો નથી પરન્તુ તે ગાયની ગાય, કે ભેંસની ભેંસ કે મનુષ્યનો મનુષ્ય કે વૃક્ષનું વૃક્ષ, કે પક્ષીનું પક્ષી જ રહે છે તે જાતિ છે.

પ્ર. ગુણ, કર્મ અને સ્વાભાવ એ ત્રણથી વર્ણ આપવામાં આવે છે કે યોનિથી?

ઉ. ગુણ, કર્મ અને સ્વભાવ એ ત્રણેથી વર્ણ પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્ર. બ્રહ્મચર્ય આશ્રમમાં કયાં કર્તવ્ય કરવાં જોઇએ?

ઉ. જીતેન્દ્રિય બને, તપસ્વી બને, વેદ વેદાંગ ભણે, દેવયજ્ઞ અને બ્રહ્મયજ્ઞનું સેવન કરવાં જોઈએ.

પ્ર. ગૃહસ્થાશ્રમમાં શું કર્તવ્ય કરે?

ઉ. સંયમથી જીવન વ્યતીત કરે, ધર્મથી ધનાર્જન કરે, બાળકોને યોગ્ય બનાવે અને અવશ્ય પાંચ મહાયજ્ઞોનું સેવન કરે.

પ્ર. ગૃહસ્થાશ્રમમાં પૂર્વ કથિત પાંચો યજ્ઞ છે કે બીજા?

ઉ. પાંચ યજ્ઞ તો તેજ છે પરન્તુ દેવયજ્ઞમાં થોડો ભેદ છે, યદિતે પ્રજ્વલિત અગ્નિ સાથે બેઠા હોય તો:—

આદિ તે ઽનુમન્યસ્વ આદિથી પાણી સિંચન કરે પછી સૂર્યો જ્યોતિ.......થી આપો જ્યોતિ.......સુધીની નવ અને ગાયત્રી મંત્રથી બીજી સાત એટલે કુલ (૧૬) સોલ આહુતિ આપે પછી ઓં સર્વંવૈ પૂર્ણં ૐ સ્વાહા એમ ત્રણ વાર બોલીને આહુતિ આપે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. બલિવૈશ્વદેવ યજ્ઞમાં જે આહુતિ અગ્નિમાં નાંખવામાં આવે છે તેના મંત્ર છે કે વગર મંત્રથી હોમવી જોઇએ ?
ઉત્તર. ના; એના પણ મંત્ર છે અને તે આ પ્રમાણે છેઃ—

ઓં અગ્નયે સ્વાહા ॥
ઓં સોમા સ્વાહા ॥
ઓં અગ્નીષોમા ભ્યામ્ સ્વાહા ॥
ઓં વિશ્વેભ્યો દેવેભ્યો સ્વાહા ॥
ઓં ધન્વતરયે સ્વાહા ॥
ઓં કુહ્વૈ સ્વાહા ॥
ઓં અનુમત્યૈ સ્વાહા ॥
ઓં પ્રજાપતયે સ્વાહા ॥
ઓં દ્યાવા પૃથિવી ભ્યાઁ સ્વાહા ॥
ઓં સ્વિષ્ટકૃતે સ્વાહા ॥

(ભોજન ચઢેલું હોય પરન્તુ તેમાં મીઠાવાળી વસ્તુ નહિં હોવી જોઇએ)
પ્રશ્ન. વાનપ્રસ્થાશ્રમમાં શું કરવું જોઇએ ?
ઉત્તર. સ્ત્રીને પુત્રની પાસે રાખે વા સાથે રાખી વનમાં એકાન્ત સેવન કરે, ગૃહસ્થની વિષયવાસનાનો ત્યાગ કરવો, વિદ્યામાં તત્પર રહેવું, પઠિત પાઠને ક્રિયાત્મક રૂપમાં પરિણીત કરવો, બાળકોને ભણાવવું અને અને યજ્ઞાદિનું અવશ્ય સેવન કરવું.
પ્ર. સન્યાસ આશ્રમનું શું કર્તવ્ય છે ?
ઉ. સ્ત્રીનો ત્યાગ કરવો, બ્રહ્મની ઉપાસનામાંજ રત રહેવું, ભિક્ષા માંગીને ખાવું, શિખા સૂત્રનો ત્યાગ કરવો તેમજ કર્મકાણ્ડાદિનો પણ ત્યાગ કરવો, પરન્તુ લોકહિતાર્થ કાર્યનો કોઈપણ દિવસ ત્યાગ ન કરવો.
પ્ર. આર્યોના ઘરમાં ભોજન કોણ બનાવે ?
ઉ. શુદ્ધ અને પવિત્ર શૂદ્ર ભોજન બનાવે ?
પ્ર. મદવાળા પદાર્થ કયા કહેવાય ?
ઉ. જે બુદ્ધિને લોપાવે તે પદાર્થ મદવાળા કહેવાય.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. કોઈનું પણ એઠું ખાવું જોઇએ કે નહિં ?
ઉત્તર. કોઈનું પણ એઠું નહિં ખાવું જોઇએ.
પ્ર. અશ્વમેધનો શો અર્થ છે ?
ઉ. રાષ્ટ્રનું રક્ષણ અને પાલન કરવું એને અશ્વમેધ યજ્ઞ કહે છે.
પ્ર. ગોમેધનો અર્થ શો ?
ઉ. ભૂમિને પવિત્ર રાખવી, વાણીને પવિત્ર રાખવી, અને ભોજ્ય પદાર્થને પવિત્ર રાખવા એને ગોમેધ યજ્ઞ કહે છે.
પ્ર. નર મેધનો શો અર્થ છે ?
ઉ. મૃતક શરીરને ઘી અને સુગંધિત પદાર્થોની સાથે (મૃતકનું જેટલું વજન હોય તેટલું ઘી અને તેટલીજ સામગ્રીથી) સંસ્કાર કરવો એને નરમેધ યજ્ઞ છે.
પ્ર. ઈશ્વરનું લક્ષણ શું ?
ઉ. કલેશોથી, શુભાશુભ કર્મના ફળોથી, અને તેની વાસનાઓથી રહિત જે પુરૂષ વિશેષ તે 'ઇશ્વર' છે.
પ્ર. ઇશ્વરના હાથ પગ છે ?
ઉ. નથી, કેમકે હાથ પગ વગરનો કહ્યો છે. કારણ કે તે અશરિરી છે.
પ્ર. શરીર યુક્ત જીવનું લક્ષણ શું ?
ઉ. ઈચ્છા, દ્વેષ, પ્રયત્ન, સુખ, દુઃખ, અને જ્ઞાન એ આત્માનું લક્ષણ છે.
પ્ર. યમ કેટલા અને કયા કયા છે ?
ઉ. પાંચ છેઃ–અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ.
પ્ર. અહિંસા શાને કહેવાય ?
ઉ. ધાર્મિકોને દુઃખ ન દેવું.
પ્ર. સત્ય કોને કહેવાય ?
ઉ. જેવું મનમાં હોય તેવું કહેવું.
પ્ર. અસ્તેય કોને કહેવાય ?
ઉ. કોઈપણ વસ્તુ તેના સ્વામીના વગર પૂછે ન લેવી એનું નામ અસ્તેય છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. બ્રહ્મચર્ય એટલે શું ?

ઉત્તર. ઈન્દ્રિયોને વશમાં રાખી વર્તન કરવું એને બ્રહ્મચર્ય કહે છે.

પ્ર. અપરિગ્રહ કોને કહેવાય ?

ઉ. કોઈનું પણ દાન ન લેવું એટલુંજ નહિં પરન્તુ ઈચ્છા સરખીએ ન કરવી પરન્તુ મહેનત કરીને જીવિકા ચલાવવી એને અપરિગ્રહ કહે છે.

પ્ર. યમોને પાળવાથી શો લાભ થાય ?

ઉ. અહિંસાનું પાલન કરીએ તો કોઈપણ પ્રાણિ સાથે વૈર થતું નથી. સત્યનું પાલન કરીએ તો પૂર્ણ ધનની પ્રાપ્તિ થાય છે. બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરીએ તો વીર્ય લાભ થાય છે અને જે કંઈ કરવા ધારે તે કરવાને સમર્થવાન થાય છે. અપરિગ્રહનું પાલન કરીએ તો પૂર્વ જન્મનું જ્ઞાન થાય છે.

પ્ર. નિયમ કેટલા અને કયા કયા છે ?

ઉ. પાંચ નિયમ છેઃ–શૌચ, સંતોષ, તપ, સ્વાધ્યાય અને ઈશ્વર પ્રણિધાન.

પ્ર. શૌચ એટલે શું ?

ઉ. બહારના અને અંદરના અંગોની પવિત્રતાનું નામ શૌચ છે.

પ્ર. અંગોની પવિત્રતા કેવી રીતે થાય ?

ઉ. બહારના અંગજલથી અને અંદરના અંગ જ્ઞાનથી પવિત્ર થાય છે.

પ્ર. સંતોષ એટલે શું ?

ઉ. પુરૂષાર્થથી ધર્માનુસાર આચરણ કરતાં જે કાંઇ મળે તેમાં આનંદ માનવો એને સંતોષ કહે છે.

પ્ર. તપ કોને કહેવાય ?

ઉ. ધર્માનુસાર આચરણ કરતાં સુખ દુઃખ, (ઠંડી ગરમી) ટાઢ તડકો આદિ દ્વંદ્વોનું સહન કરવું.

પ્ર. સ્વાધ્યાય એટલે શું ?

ઉ. ધાર્મિક પુસ્તકોનું (વેદાદિ સત્ય શાસ્ત્રોનું) અધ્યયન કરવું તેને સ્વાધ્યાય કહેવાય.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. ઇશ્વર પ્રણિધાન કોને કહેવાય ?
ઉત્તર. ઇશ્વરનું ધ્યાન ધરવું એને ઇશ્વર પ્રણિધાન કહે છે.
પ્ર. નિયમોનું પાલન કરવાથી શો લાભ થાય છે ?
ઉ. શૌચનું પાલન કરવાથી પોતાના શરીરથી ઘૃણા અને પારકાનો સંસર્ગ છુટી જાય છે.
પ્ર. સંતોષનું પાલન કરવામાં આવે તો શું ફળ મળે ?
ઉ. સંતોષના પાલન કરવાથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે.
પ્ર. તપ કરવાથી શું ફળ મળે છે ?
ઉ. અશુદ્ધિનો નાશ અને દૂરના વિષયોનું જ્ઞાન થાય છે.
પ્ર. સ્વાધ્યાયનું શું ફળ ?
ઉ. સ્વાધ્યાયથી મન ચાહી વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે.
પ્ર. ઇશ્વર પ્રણિધાનથી શું ફળ મળે છે ?
ઉ. ઇશ્વર પ્રણિધાનથી પરમાત્માની સિદ્ધિ થાય છે.
પ્ર. આસન કરવાથી શું ફળ મળે છે ?
ઉ. શરીરમાં દુઃખાવો થતો નથી અને શરીરમાં સ્ફુર્તિ આવે છે એ આસનનું ફળ છે.
પ્ર. પ્રાણાયામથી શો લાભ થાય છે ?
ઉ. ખાંસી, દમ અને ક્ષય તેમજ બીજા છાતીના રોગથી, ચાંદાઓ ગુમડાં આદિ ચામડીના રોગથી તેમજ બીજા ભયંકર રોગોથી બચે છે. અને બળવાન બને છે, એ પ્રાણાયામનો લાભ છે.
પ્ર. ભૂત કોને કહેવાય ?
ઉ. જે કાળ વીતિ ગયો હોય તેને ભૂત કહેવાય અને અને જે મનની વાસનાઓ અર્થાત્ વિચારો છે તેજ ભૂત છે એટલા માટે કહ્યું છે કે 'મનસા ભૂત અને શંકા ડાકણ."
પ્ર. પ્રેત કોને કહેવાય ?
ઉ. જે મૃતક શરીર છે તેને પ્રત કહેવાય.
પ્ર. ચંદ્ર ગ્રહણ કેવી રીતે થાય છે ?
ઉ. ચંદ્રપર પૃથ્વીની છાયા પડે છે ચંદ્રનો જે ભાગ પ્રકાશ રહિત થઈ જાય છે તેને ચંદ્ર ગ્રહણ કહેવામાં આવે છે.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્રશ્ન. સૂર્ય ગ્રહણ કેવી રીતે થાય છે ?

ઉત્તર. સૂર્ય અને પૃથ્વીના વચમાં ચંદ્ર આવી જાય છે તેની છાયા સૂર્યપર પડે છે જેથી તે ભાગ ઢંકાઇ જાય છે અને પ્રકાશ વગરનો દેખાય છે તેને સૂર્ય ગ્રહણ કહે છે.

પ્ર. પ્રત્યેક માંગલિક કાર્યમાં સ્વસ્તિ વાચન કરવામાં આવે છે તેમજ શાન્તિ પ્રકરણ પણ વાંચવામાં આવે છે.

પ્ર. શાન્તિ પ્રકરણ એટલે શું ?

ઉ. સંસારના બધા પદાર્થોથી શાન્તિ મળે; એવી પરમાત્મા પાસે પ્રાર્થના કરવી એવા મંત્રોનો સમૂહ-તેનું નામ શાન્તિ પ્રકરણ કહેવાય. અને તે આ પ્રમાણે છે.

ઓં શંન ઈન્દ્રાગ્ની ભવતામવોભિઃ શંન ઈન્દ્રા વરુણા રાતહવ્યા ।
શમિન્દ્રાસોમા સુવિતાય શંયોઃ શં ન ઈન્દ્રા પૂષણા વાજસાતૌ ॥

ઓં શંનો ભગઃ શમુનઃ શંસો અસ્તુ શંનઃ પુરન્ધિઃ શમુ સન્તુરાયઃ ।
શન્નઃ સત્યસ્ય સુયમસ્ય શંસઃ શન્નો અર્યમા પુરૂજાતો અસ્તુ ॥

ઓં શંનો ધાતા શમુ ધર્તાનો અસ્તુ, શન્ન ઉરુચી ભવતુ સ્વધાભિઃ । શં રોદસી બૃહતી શંનો અદ્રિઃ શંનો દેવનાં સુહવાનિ સન્તુ ॥

ઓં શં નો અગ્નિ જ્યોતિરનીકો અસ્તુ શંનો મિત્રા વરૂણા વશ્વિના શમ્‌। શંનઃ સુકૃતાં સુકૃતાનિ સન્તુ, શંન ઈષિરો અભિવાતુ વાતઃ ॥

ઓં શન્નો દ્યાવા પૃથિવી પૂર્વ હૂતૌ શમન્તરિક્ષં દૃશયે નો અસ્તુ ।
શંન ઓષધી વંનિનો ભવન્તુ શન્નો રજ સસ્પતિ રસ્તુ જીષ્ણુઃ ॥

ઓં શં ન ઈન્દ્રો વસુભિર્દેવો અસ્તુ શમાદિત્યેભિ વંરૂણા સુશંસઃ ।
શંનો રૂદ્રો રૂદ્રેભિર્જલાષઃ શંનસ્ત્વષ્ટા ગ્નાભિરિહ શૃણોતુ ॥

ઓં શંનઃ સોમો ભવન્તુ બ્રહ્મ શનઃ શન્નો ગ્રાવાણઃ શમુસન્તુ યજ્ઞાઃ ।
શન્નઃ સ્વરુણાં મિતયો ભવન્તુ શંનઃ પ્રસ્વઃ શમ્વસ્તુ વેદિઃ ॥

ઓં શંનઃ સૂર્ય ઉરુચક્ષા ઉદેતુ શંનશ્ચતસ્રઃ પ્રદિશો ભવન્તુ ।
શંનઃ પર્વતા ધ્રુવયો ભવન્તુ શંનઃ સિન્ધવઃ શમુસન્ત્વાપઃ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં શંનો અદિતિર્ભવતુ વ્રતેભિઃ શંનો ભવન્તુ મરૂતઃ સ્વર્કાઃ ।
શંનો વિષ્ણુઃ શમુ પૂષાનો અસ્તુ, શંનો ભવિત્રં શમ્વસ્તુવાયુઃ ॥
ઓં શંનો દેવઃ સવિતા ત્રાયમાણઃ શન્નો ભવન્તૂષસો વિભાતીઃ ।
શંનઃ પર્જન્યો ભવતુ પ્રજાભ્યઃ શંનઃ ક્ષેત્રસ્ય પતિ રસ્તુ શમ્ભુઃ ॥
ઓં શંનો દેવા વિશ્વદેવા ભવન્તુ શં સરસ્વતી સહ ધીભિરસ્તુ ।
શમભિષાચઃ શમુ રાતિષાચઃ શંનો દિવ્યાઃ પાર્થિવાઃ શંનો અપ્યાઃ ॥

ઓં શન્નો સત્યસ્ય પતયો ભવન્તુ, શંનો અર્વતઃ શમુ સન્તુ ગાવઃ ।
શંનઃ ઋભવઃ સુકૃતઃ સુહસ્તાઃ શંનો ભવન્તુ પિતરો હવેષુ ॥
ઓં શંનો અજ એક પાદ્ દેવો અસ્તુ શંનોઽહિર્બુધ્ન્યઃ શં સમુદ્રઃ ।
શન્નો અપાં નપાત્પેરૂ રસ્તુ શંનઃ પૃશ્નિ ર્ભવતુ દેવગોપાઃ ॥
ઓં ઈન્દ્રો વિશ્વસ્ય રાજતિ । શંનો અસ્તુ દ્વિપદે શંચતુષ્પદે ॥
ઓં શંનો વાતઃ પવતા ૐ શંનઃ તપતુ સૂર્યઃ ।
શંનઃ કનિક્રદ્દેવઃ પર્જન્યો અભિવર્ષતુ ॥

ઓં અહાનિ શં ભવન્તુ નઃ શ ૐ રાત્રીઃ પ્રતિધીયતામ્ ।
શંન ઈન્દ્રાગ્ની ભવતા મવોભિઃ શંન ઈંદ્રાવરૂણા રાતહવ્યા ।
શંન ઇન્દ્રાપૂષણા વાજસાતૌ શમિન્દ્રાસોમા સુવિતાય શંયોઃ ॥
ઓં શંનો દેવી રભિષ્ટય આપો ભવન્તુ પીતયે ।
શંયો રભિ સ્રવન્તુ નઃ ॥
ઓં દ્યૌઃ શાન્તિ રન્તરિક્ષ ૐ શાન્તિઃ પૃથિવી શાન્તિરાપઃ શાન્તિ રોષધયઃ શાન્તિઃ । વનસ્પતયઃ શાન્તિર્વિશ્વે દેવા શાન્તિ ર્બ્રહ્મ શાન્તિઃ સર્વં ૐ શાન્તિઃ શાન્તિરેવ શાન્તિઃ સા મા શાન્તિરેધિ ॥
ઓં તચ્ચક્ષુર્દેવહિતં પ્રરસ્તાચ્છુક્ર મુચ્ચરત । પશ્યેમ શરદઃ શતંજીવેમ શરદઃ શત ૐ શૃણુયામ શરદઃ શતં પ્રબ્રવામ શરદઃ શતમદીનાઃ સ્યામ શરદઃ શતં ભૂયશ્ચ શરદઃ શતાત ॥
ઓં યજ્જાગ્રતો દૂરમુદૈતિ દૈવં તદુસુપ્તસ્ય તથૈવૈતિ ।
દૂરઙ્ગમં જ્યોતિષાં જ્યોતિ રેકં તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પ મસ્તુ ॥
ઓં યેન કર્માણ્યપસો મનીષિણો યજ્ઞે કૃણ્વન્તિ વિદથેષુ ધીરાઃ ।
યદપૂર્વં યક્ષ મન્તઃ પ્રજાનાં તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પ મસ્તુ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં યત્પ્રજ્ઞાન મુત ચેતો ધૃતિશ્ચ યજ્જ્યોતિરન્તર મૃતં પ્રજાસુ ।
યસ્માન્ન ઋતે કિંચન કર્મ ક્રિયતે તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પ મસ્તુ ॥
ઓં યેનેદં ભૂતં ભુવનં ભવિષ્યત્પરિ ગૃહીતમમૃતેન સર્વં ।
યેન યજ્ઞ સ્તાયતે સપ્તહોતા તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પ મસ્તુ ॥
ઓં યસ્મિનન્નૃચઃ સામ યજૂઁષિ યસ્મિન્ પ્રતિષ્ઠિતા રથના ભાવિ વારાઃ । યસ્મિઁ શ્ચિતઁ સર્વમોતં પ્રજાનાં તન્મે મનઃ શિવસંકલ્પ મસ્તુ ॥
ઓં સુષારથિ રશ્વાનિવ યન્મનુષ્યાન્ને નીયતેઽ ભીશુભિર્વાજિન ઈવ ।
હૃત્પ્રતિષ્ઠં યદજીરં જવિષ્ઠં તન્મે મનઃ શિવ સંકલ્પ મસ્તુ ॥
ઓં સન. પવસ્વ શં ગવે શં જનાય શમર્વતે । શઁ રાજન્નોષધીભ્યઃ ॥
ઓં અભયં નઃ કરત્યન્તરિક્ષમભયં દ્યાવા પૃથિવી ઉભે ઈમે ।
અભયં પશ્ચાદભયં પુરસ્તાદુત્તરાદધરાભયં નો અસ્તુ ॥
ઓં અભયં મિત્રાદ ભયમમિત્રાદભયં જ્ઞાતાદભયં પરોક્ષાત્ ।
અભયં નક્તમભયં દિવાનઃ સર્વા આશા મય મિત્રં ભવન્તુ ॥

પ્રશ્ન. આર્ય સમાજના નિયમ કેટલા અને કયા છે?

ઉત્તર. આર્ય સમાજના દશ નિયમ છેઃ-તે નીચે પ્રમાણે છે.

૧. સર્વ સત્ય વિદ્યા અને જે પદાર્થ વિદ્યાથી જાણવામાં આવે છે તે સર્વનું આદિ મૂળ પરમેશ્વર છે.

૨. ઈશ્વર સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, નિરાકાર, સર્વશકિતમાન, ન્યાયકારી, દયાળુ અજન્મા, અનંત, નિર્વિકાર, અનાદિ, અનુપમ, સર્વાધાર, સર્વેશ્વર, સર્વવ્યાપક, સર્વાન્તર્યામી, અજર, અમર, અભય, નિત્ય, પવિત્ર અને સૃષ્ટિકર્તા છે. તેનીજ ઉપાસના કરવી યોગ્ય છે.

૩. વેદ સર્વ સત્ય વિદ્યાનું પુસ્તક છે, વેદ ભણવા, ભણાવવા; સાંભળવા, સંભળાવવા; એ આર્યોનો પરમ ધર્મ છે.

૪. સત્ય ગ્રહણ કરવામાં અને અસત્યને છોડવામાં સર્વદા ઉદ્યત રહેવું જોઈએ.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

૫. સર્વ કામ ધર્માનુસાર અર્થાત્ સત્ય અને અસત્યનો વિચાર કરીને કરવું જોઇએ.
૬. સંસારનો ઉપકાર કરવો અર્થાત્ શારીરિક, આત્મિક અને સામાજીક ઉન્નતિ કરવી એ આ સમાજનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે.
૭. સર્વ સાથે પ્રીતિપૂર્વક, ધર્માનુસાર યથાયોગ્ય વર્તવું જોઇએ.
૮. અવિદ્યાનો નાશ અને વિદ્યાની વૃદ્ધિ કરવી જોઇએ.
૯ પ્રત્યેકે પોતાની ઉન્નતિથી સંતુષ્ટ ન રહેવું જોઇએ પરન્તુ સર્વની ઉન્નતિમાં પોતાની ઉન્નતિ સમજવી જોઇએ.
૧૦. સર્વ મનુષ્યોએ સામાજીક સર્વહિતકારી નિયમ પાળવામાં પરતંત્ર રહેવું જોઇએ, અને પોતપોતાના હિતકારી નિયમમાં સ્વતંત્ર રહેવું જોઇએ.

પ્રશ્ન. વધારે ઘી અને સામગ્રી હોમવાં હોય ત્યારે કયા મંત્રોથી આહુતિ આપવી જોઇએ ?

ઉ. યદિ ઘણીજ સામગ્રી અને ઘી હોય તો ચારે વેદોના મંત્રથી આહુતિ આપી શકાય, યદિ તેનાથી થોડી હોય તો ત્રણ, બે વા યજુર્વેદથી આહુતિ આપી શકાય, અને તેનાથી પણ થોડી હોય તો બૃહદ્ યજ્ઞના મંત્રોથી આહુતિ આપી શકાય. તે આ પ્રમાણે છે:–આચમનાદિ પૂર્વ લખી આવ્યા છે તેજ પ્રમાણે છે. પૃ. ૭ થી પૃ. ૮સુધીમાં જે આહુતિઓ અપાઈ છે તે આપવી (અગ્નયે સ્વાહાથી લઈને ઇન્દ્રાય સ્વાહા સુધીની બધી વિધિ કરવી) ત્યાર પછીના મંત્ર નિમ્ન લિખિત છે:—

ઓં ભૂરગ્નયે સ્વાહા ॥ ઈદમગ્નયે ઈદં ન મમ ।
ઓં ભુવર્વાયવે સ્વાહા ॥ ઈદં વાયવે ઇદં ન મમ ॥
ઓં સ્વરાદિત્યાય સ્વાહા ॥ ઈદમાદિત્યાય ઈદં ન મમ ।
ઓં ભૂર્ભુવઃ સ્વરગ્નિ વાય્વાદિત્યેભ્યઃ સ્વાહા ।
ઇદમગ્નિ વાય્વા દિત્યેભ્યઃ ઈદં ન મમ ।
ઓં યદસ્ય કર્મણો ઽ ત્યરીરિચં યદ્વાન્યૂનમિહાકરમ ।
અગ્નિષ્ટ કૃદ્વિદ્યાત્સર્વં સ્વિષ્ટં સુહુતં કરોતુ મે ।
અગ્નયે સ્વિષ્ટકૃતે સુહુત હુતે સર્વપ્રાયશ્ચિત્તાહુતીનાં કામાનાં સમર્દ્ધયિત્રે સર્વાન્નઃ કામાન્ત્સમર્દ્ધય સ્વાહા ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઈદમગ્નયે સ્વિષ્ટકૃતે ઇદ ન મમ ॥

(મીષ્ટ ભોજનની અથવા સાકરની વા ઘૃતની આહુતિ આપવી)

ઓં પ્રજાપતયે સ્વાહા ॥ ઈદં પ્રજાપતયે ઈદં ન મમ ॥

(આ મંત્ર ઓં બોલીને મૌન રહેવું:-મનમાં બોલવું. સ્વાહા ॥ જોરથી કહીને આહુતિ આપવી)

ઓં ભૂર્ભુવ: સ્વ: । અગ્ન આયૂંષિ પવસ આ સુવોર્જમિષં ચ ન: । આરે બાધસ્વ દુચ્છુનાં સ્વાહા ॥ ઈદમગ્નયે પવમાનાય ઈદન્નમમ ॥

ઓં ભૂર્ભુવ: સ્વ: । અગ્નિર્ઋષિ પવમાન: પાઞ્ચજન્ય: પુરોહિત: ॥ તમી મહે મહાગયં સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નયે પવમાનાય ઈદં ન મમ ॥

ઓં ભૂર્ભુવ: સ્વ: । અગ્ને પવસ્વ સ્વપા અસ્મે વર્ચ: સુવીર્યમ્ । દધદ્રયિં મયિ પોષં સ્વાહા ॥ ઇદ મગ્નયે પવમાનાય ઈદં ન મમ ॥

ઓં ભૂર્ભુવ: સ્વ: । પ્રજાપતે ન ત્વદેતા ન્યન્યો વિશ્વા જાતાનિ પરિતા બભૂવ । યત્કામાસ્તે જુહુ મસ્તન્નો અસ્તુ વયં સ્યામ પતયો રયીણાં સ્વાહા ॥ ઈદં પ્રજાપતયે ઈદન્નમમ ॥

ઓં ત્વ ન્નો અગ્ને વરૂણસ્ય વિદ્વાન્ દેવસ્ય હેળોઽવયા સિસીષ્ઠા: । યજિષ્ઠો વન્હિતમ: શોશુચાનો વિશ્વા દ્વેષાંસિ પ્રમુમુગ્ધ્યસ્મત્ સ્વાહા ॥ ઇદમગ્નિ વરૂણાભ્યામ્ ઈદન્નમમ ॥

ઓં સ ત્વં નો અગ્નેઽવમો ભવોતી ને દિષ્ઠો અસ્યા ઉષસો વ્યુષ્ટૌ । અવ યક્ષ્વ નો વરૂણં રરાણો વીહિ મૃળીકં સુહવો ન એધિ સ્વાહા ॥ ઈદમગ્નિ વરૂણા ભ્યાં ઈદં ન મમ ॥

ઓં ઈમં મે વરૂણ શ્રુધી હવ મદ્યા ચ મૃળય । ત્વામવસ્યુરા ચકે સ્વાહા ॥ ઈદં વરૂણાય ઈદન્નમમ ॥

ઓં તત્વા યામિ બ્રહ્મણા વન્દ માનસ્તદા શાસ્તે યજમાનો હવિર્ભિ: । અહેળમાનો વરૂણેહ બોધ્યુ રૂશંસ: માન આયુ: પ્ર મોષી: સ્વાહા ॥ ઈદં વરૂણા ઇદં ન મમ ॥

ઓં યે તે શતં વરૂણ યે સહસ્રં યજ્ઞિયા: પાશા વિતતા મહાન્ત: । તેભિર્નો અદ્ય સવિતોત વિષ્ણુ વિંશ્વે મુઞ્ચન્તુ મરૂત: સ્વર્કા સ્વાહા ॥ ઈદં વરૂણાય સવિત્રે વિષ્ણવે વિશ્વેભ્યો દેવેભ્યો મરૂદ્ભ્ય: સ્વર્કેભ્ય: ઈદન્નમમ ॥

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ઓં અયાશ્ચાગ્ને ઽ સ્યન ભિશસ્તિપાશ્ચ સત્યમિત્વમયા સિ ।
અયા નો યજ્ઞં વહાસ્યયા નો ધેહિ ભષજ ૐ સ્વાહા ॥
ઈદમગ્નયે અયસે ઈદન્ન મમ ॥
ઓં ઉદુત્તમં વરૂણ પાશમસ્મદ વાધમં વિ મધ્યમં શ્રથાય ।
અથા વયમાદિત્ય વ્રતે તવાનાગસો અદિતયે સ્યામ સ્વાહા ॥
ઈદં વરૂણાયા ઽઽદિત્યાયા ઽદિતયે ચ ઈદન્નમમ ॥
ઓં ભવ તન્નઃ સમનસૌ સચેતસાવરેપસૌ । મા યજ્ઞઁ હિંઁ
સિષ્ટં મા યજ્ઞપતિં જાતવેદસૌ શિવૌ ભવતમદ્ય નઃ સ્વાહા ॥
ઈદં જાતવેદોભ્યાં ઈદં ન મમ ॥

આગળ ઓં સૂર્યો જ્યોતિ જ્યોતિઃ સૂર્યઃ સ્વાહાથી શરૂ કરી ઓં સર્વં વૈ પૂર્ણં ન ઁ સ્વાહા સુધી પૂર્વવત્—

પ્રશ્ન. શ્રી. ૧૦૮ સ્વામી દયાનન્દજી મહારાજે કયાં કયાં પુસ્તકો બનાવ્યાં ?

ઉત્તર. સત્યાર્થ પ્રકાશ, સંસ્કાર વિધિ, ઋગ્વેદાદિ ભાષ્ય ભૂમિકા, વ્યવહાર ભાનુ, વેદ વિરૂદ્ધ મત ખણ્ડન, શિક્ષા પત્રી ધ્વાન્ત નિવારણ, ભ્રમોચ્છેદન, ભ્રાન્તિ નિવારણ, ગૌ કરૂણાનિધિ, આર્યાભિવિનય, કાશી શાસ્ત્રાર્થ, સત્ય ધર્મ વિચાર, પંચ મહા યજ્ઞ વિધિ, આર્યોદ્દેશ રત્નમાલા, વેદાન્ત ધ્વાન્ત નિવારણ ઈત્યાદિ કેટલાંએ નાના નાના પુસ્તકો, યજુર્વેદ ભાષ્ય સમ્પૂર્ણ, ઋગ્વેદ ભાષ્ય ૮ મણ્ડલ સુધી, અષ્ટાધ્યાયી ભાષ્ય, (દુષ્પ્રાપ્ય) અને વેદાંગ પ્રકાશ ઈત્યાદિ પુસ્તકો લખ્યાં છે.

પ્ર. પરમાત્માને છોડીને બીજાની ઉપાસના કરવામાં આવે તો શું પરિણામ થાય છે ?

ઉ. ઘોર અંધારામાં પડે છે.

પ્ર. પરમેશ્વરની કોઈ મૂર્તિ થઈ શકે કે કેમ ?

ઉ. નહિં, જેનો યશ અસીમીત (હદ વગરનો) અને મહાન છે. તેની કોઈ પ્રતિમા નથી થઈ શકતી.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

પ્ર. ધીર પુરૂષનું લક્ષણ શું ?

ઉ. વિકાર પેદા કરે એવી પરિસ્થિતિના હોવા છતાં પણ જેનુ ચિત્ત વિકારને આધીન થતું નથી તે મનુષ્ય ધીર છે.

અથવા

ચાહે નીતિ નિપુણ મનુષ્યો નિન્દા કરે વા સ્તુતિ કરે, ચાહે અક્ષય ખજાનો આવે કે ચાલ્યો જાય, ચાહે આજેજ મરવું પડે કે યુગ પછી મરવું પડે, તોપણ જે ધીર પુરૂષ છે તે પોતાના ધર્મ યુક્ત પથ (માર્ગ)થી વિચલિત થતો નથી.

શાન્તિ પાઠ.

ઓં દ્યૌઃ શાન્તિરન્તરિક્ષᳪं શાન્તિઃ પૃથિવી શાન્તિ રાપઃ શાન્તિ રોષધયઃ શાન્તિઃ । વનસ્પતયઃ શાન્તિ ર્વિશ્વે દેવાઃ શાન્તિ ર્બ્રહ્મ શાન્તિઃ સા મા શાન્તિ રેધિ.

॥ ઓં શાન્તિઃ શાન્તિઃ શાન્તિઃ ॥

સમાપ્ત.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ભજન નં. ૧.

ઓ૩મ્ નામ સર્વોત્તમ ઇશ્વરનું,
વેદ સકળનું સત્ય તત્વએ, અ. ઉ. મ્ ત્રણ અક્ષરનું—ઓ૩મ્.
વિરાટ અગ્નિ વિશ્વ અકારે, હિરણ્ય ગર્ભને વાયુકારે
ઇશ્વર આદિત્ય પ્રજ્ઞમકારે સચ્ચિત આનંદનું—ઓ૩મ્.
પ્રાણ તણો આધાર ખરો ભૂઃ, અપાન સુખરૂપ ભૂવઃ સ્વયંભૂ
સ્વઃ વ્યાન વ્યાપક સર્વેમાં, વ્યાન વ્યાહૃતિ પદનું—ઓ૩મ્.
જગનો ધારક જનક દેવનું ધ્યાન યોગતે શુદ્ધ સ્વરૂપનું
ધારણ કરીએ અમે લોક સૌ યોગ ચિત્તથી હરનું—ઓ૩મ્.
જેથી પ્રેરે બુધ્ધિ અમારી શ્રેષ્ઠ ધર્મ કર્મોમાં વાળી
ધર્મ અર્થ શુભ કામ મોક્ષદા પદ તે છે શંકરનું—ઓ૩મ્.

ભજન ૨.

હે પ્રેમમય પ્રભો તુમી, સબકે આધાર હો
તુમકો પરમ પિતા પ્રણામ બાર બાર હો—હે પ્રેમ૦
ઐસી કૃપા કરોકી હમ સબ, ધર્મવીર હો
વૈદિક પવિત્ર ધર્મકા જગમેં પ્રસાર હો—હે પ્રેમ૦
સંદેશ દેશ વિદેશમેં વેદોંકા દે સુના
સમભાવ ઔર પ્રેમકા સબમેં પ્રચાર હો—હે પ્રેમ૦
ફુલે ફલે સંસારમેં યહ રમ્ય વાટિકા
કર્તવ્યકા અપને સદા હમકો વિચાર હો—હે પ્રેમ૦
સ્વાધીનતાકે મંત્રકા જપ હમ સદા કરેં
સેવામેં માતૃભુમિકે તન મન નિસાર હો—હે પ્રેમ૦
વેદોંકો પઢકર ભજેં નીત નામ ઓ૩મકો
સંધ્યા, હવન, વેદકા જગમેં વિસ્તાર હો—હે પ્રેમ૦

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ભજન ૩.

તેરો નામ ઓરૂમકાર, કૌન પા સકે હૈં પાર
મહા મુનીશ ગયે હાર, ગાય, ગાય, ધાય, ધાય–તેરો૦
સત્ ચિત્ આનંદ સ્વરૂપ વિના રંગ રહિત રૂપ
તુ અનુપ જગત ભુપ, નિરાકાર નિર્વિકાર–તેરો૦
અજર, અમર, નિત્ય, અભય, ખં, બ્રહ્મ, અખંડ, અક્ષય,
શુદ્ધ, બુદ્ધ, મંગલમય, તુ અપાર, તુ અપાર–તેરો૦
તુ અભેદ, તુ અછેદ, સર્વ શાસ્ત્ર કહત વેદ
નવલસિંહ કહે પ્રકાર કૌન પા સકે હૈં પાર–તેરો૦

ભજન ૪.

અજબ હેરાન હૂં ભગવન! તુમે ક્યોં કર રીઝાવું મૈં
નહી કોઇ વસ્તુ હૈ ઐસી, જીસે સેવામેં લાઉં મૈં–અજબ૦
કરૂં કિસ તૌર આવાહન, તુમી હાજર હો હરજા
અનાદર હૈ બુલાનેકો, અગર ઘંટી બજાઉં મૈં–અજબ૦
તુમી હો મૂર્તિમેંભી, તુમી વ્યાપક હો ફુલોમેં
ભલા ભગવાન પર ભગવાન, કો કૈસે ચઢાઉં મૈં–અજબ૦
લગાના ભોગ કુછ તુમકો, બડા અપમાન કરના હૈ
ખિલાતા હૈ જો સબ જગકો, ઉસે કૈસે ખિલાઉં મૈં–અજબ૦
તુમ્હારી જ્યોતિસે રોશન, સુરજ ચાંદ ઔર તારે
મહા અંધેર હૈ તુમકો, અગર દીપક દિખાઉં મૈં–અજબ૦
ભુજા ન હૈ ન ગરદન હૈ, ન સીના હૈ ન પેશાની
તુમી નિર્લેપ નારાયણ, કહાં ચંદન લગાઉં મૈં–અજબ૦

ભજન ૫.

તુમહો પ્રભૂ ચાંદ મૈં હૂઁ ચકોરા; તમ હો કમલ ફુલમૈં રસકા ભોરા—
જ્યોતિ તુમ્હારીકા મૈં હૂં પતંગા; આનંદ ઘન તુમહો મૈં વનકા મોરા—તુમહો.
લોહેકી ચુમ્બકસે હો જૈસે પ્રીતિ, આકર્ષણ કરે મોહે, લાગતાર તોરા—તુમહો,
પાની બિના જૈસે હો મીન વ્યાકુલ, વૈસેહી તડપાય તુમારા બિછોડા—તુછેહો.
એક બુન્દ જલકા મૈં પ્યાસા હૂં ચાતક, અમૃતકી કરો વર્ષા હરોતાપ મોરા—તુમહો.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ભજન ૬.

પરાઈ આગમેં જલના મરીજોંકી[1] દવા હોના.
કોઇ શિખે દયાનંદસે ધર્મપર જાઁ ફીદા[2] હોના—પરાઈ.
ભવેંરસેં જબકિ કિશ્તી હો, નજર મેં માત બસતી હો.
લગાના વેદકા ચપ્પૂ[3] ન અંદેશા જરા હોના—પરાઈ
સમાસા[4] આપ જલકે ગરકે, પ્રકાશ દે દેના.
મિટા દેના નિશાં અપના, ધર્મ પર જાઁ ફીદા હોના—પરાઇ
કભી ખંજર કભી નેજે,[5] કભી પત્થરકી બૌછારેં
ન ઇનકો દિલમેં લાના, ફિરભી રહનુમા[6] હોના—પરાઈ
દયાનન્દકી તરહ કુર્બાન હોના સત્ય માર્ગ પર
કઠિનતા સે નહીં ખાલી 'સુદર્શન' બાવફા[7] હોના—પરાઇ.

ભજન ૭.

બતાએં તુમ્હેં હમ દયાનંદ ક્યા થા;
ઋષિ થા મુની થા યા વહ દેવતા થા—બતાયે.
થે વિદ્યાસે ભરપુર ઉસકે ભંડારે,
શહનશાહ થા યોગી થા ધર્માત્મા થા—બતાયેં.
જીસે હમને ગલતીસે[8] સમઝાતા થા દુશ્મન;
વહી કિશ્તી યે કોમકા વ મલ્લાહ થા—બતાયે.
ઉસીકી થી હિમ્મત બચાયા નહીં તો; નિશાં હિન્દુઓંકા મિટા જા રહા થા—બતાયે,
વાણીમેં થી યોગીકી શકિત ઐસી; વહ કહતા થા જો કુછ
વહી સબ હોતા—બતાયે.
ગરજ કોઇ માને ન માને 'મુસાફિર; દયાનંદ દર્દે વતનકી દવા—બતાયે.

---

૧. રોગીઓ. ૨ બલિદાન થઇ જવું. ૩ હલેસુ. ૪ સમ્પૂર્ણ. ૫ ભાલા. ૬ માર્ગ પ્રદર્શક. ૭ વફાદાર ૮ ભૂલથી.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ભજન ૮.

દયાનન્દ કે વીર સૈનિક બનેંગે, દયાનંદકા કામ પુરા કરેંગે—દયાનંદ.
ઉઠાયેં ધ્વજા ધર્મકી હમ ફિરેંગે, ઇસી કે લિયે હમ જીએંગે મરેંગે—દયા૦
ગુંજાયેંગે વેદોંકા હમ ગીત ગાકર, દિખાયેંગે દુનિયાંકો આર્ય બનાકર—દયા૦
ઉઠાયેંગે ઋષિયોંકી અવાજકો હમ, બનાયેંગે ફીર સ્વર્ગ સંસારકો હમ—દયા૦
ઉઝાડેંગે શહેરોંકા જંગલ બસાકર, બીતાયેંગે જીવનકો સચ્ચા બનાકર—દયા૦
મિટાયેંગે સબ સમ્પ્રદાયોંકે મતકો, બનાયેંગે ફિર આર્ય સારે જગતકો—દયા૦
વહી પ્રેમ ગંગા યહાં ફિર બહેગી, જો સંસાર કી તાપ માલા હરેગી—દયા૦
કહેગા જગત ફિરસે એક સ્વરમેં સારા, વહી વૃદ્ધ ભારત ગુરૂ હૈ હમારા—દયા૦

ભજન ૯.

દયાનંદને ગર જગાઇ નહોતી; તાં વેદાર[૧] હરગિઝ[૨] ખુદાઈ નહોતી—દયાનંદ.
નબાતિલ[૩] પરસ્તી[૪] જમાનેસે મીટતી; જો વેદોંકી બંસી બજાઇ નહોતી—,,
નિશાં રામ ઔર કૃષ્ણકા મિટ ચુકાથા; ઋષિને જો હલચલ મચાઇ ન હોતી—,,
ન ઇસ્લામ કે ઢોલકી પોલ ન ખુલતી; જો સ્વામીને હિમ્મત દિખાઈ ન હોતી—,,
ન બિલ બન્ધ હોતા કભી બાઇબલકા; ખુદાવન્દકી[૫] જગ હેંસાઈ ન હોતી—,,
જહન્નમ[૬] વ જન્નતકે[૭] ખુલતે ન કિસ્સે, યુ અર્સે[૮] બરીકી સફાઇ ન હોતી—,,
ન બેવોંકી[૯] સુનતા કોઈ આહોજારી;[૧૦] યતિમો[૧૧] કે દુઃખકી સુનાઇ નહોતી—,,
પતા હિન્દુઓંકા જહાઁમેં[૧૨] ન મિલતા; જો શુધ્ધિકી બુટ્ટી પીલાઈ નહોતી—,,
ન સુનનેકો મિલતે વતન કે તરાનેં;[૧૩] અગર દેશ ભક્તિ સિખાઇ નહોતી—,,
જહાલતકી[૧૪] કાલી ઘટાએં નટલતી; જો સ્વામીકી જલવા નુમાઈ નહોતી—,,
મુસાફિર અગર જીંદગી તૂન પાતા; જો ધર્મ પર ગરદન કટાઈ નહોતી—,,

---

૧ વેદ; ૨ કોઈ પણ દિવસે; ૩ મુર્તિ; ૪ પુજા; ૫ ઇશ્વર; ૬ નરક; ૭ સ્વર્ગ; ૮ આસમાન; ૯ વિધવા; ૧૦ કરૂણાપુર્ણ ૧૧ અનાથ ૧૨ દુનિયામાં; ૧૩ દેશભક્ત; ૧૪ અજ્ઞાનતાની.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ભજન ૧૦

આનન્દ સુધાસાર દયાકર પિલાગયા,
ભારત કો દયાનન્દ દુબારા જિલા ગયા—આનન્દ.
ડાલા સુધાર-વારિ બડી વેલ મેલકી,
દેખો સમાજ-ફુલ ફબીલે ખિલા ગયા— ,,
કાટે કરાલ-જાલ-અવિદ્યા-અધર્મ કે,
વિદ્યા-વધુ કો ધર્મ ધની સે મિલા ગયા— ,,
ઉંચે ચઢે ન ક્રૂર કુચાલી ગિરા દિયે,
યજ્ઞાધિકાર વેદ પઢોં કો દિલા ગયા— ,,
ખોલી કહાં ન પોલ ઢકે ઢોંગ ઢોલકી,
સંસાર કે કુપન્થ મતોં કો હિલા ગયા— ,,
'શંકર' દિયા બુઝાય દિવાલી કો દેહકા,
કૈવલ્ય કે વિશાલ-વદન મેં વિલા ગયા— ,,

ભજન ૧૧

યહ આર્યસમાજ સકલ જગમેં, વેદોંકા નાદ બજાએગા
ઇસ ઉજડે આરત ભારત કો, ગુની સ્વર્ગ સમાન બનાએગા-યહ૦
કર્તવ્ય ક્ષેત્રમે આયેગા, પગ પીછે નહિ હટાયેગા
બાધાઓંકો સિરપર અપને, ફુલોંકી ભાંતિ ઉઠાએગા-યહ૦
કાયરપન માર ભગાએગા, નવજીવનજ્યોતિ જગાએગા
નિજ દેશ ધર્મપર તન, મન, ધન અર્પણ કરના સિખલાએગા-યહ૦
ધ્રુવ ધર્મ ધ્વજા ફહરાએગા; હાં! પાતકપુંજ જલાએગા
મતિમંદ મસ્ત મતવાલોંકે, મિટ્ટીમેં માન મિલાએગા-યહ૦
ઇશ્વરકા બોધ કરાએગા. મિથ્યા વિશ્વાસ મિટાએગા
કર નષ્ટ અવિદ્યા અંધકાર, વિદ્યા પ્રકાશ ફૈલાએગા-યહ૦
વૈદિક સંદેશ સુનાએગા, વર્ણાશ્રમ નીંવ જમાએગા
શિક્ષા દેકર નારી દલકો, અધિકાર સમાન દિલાએગા-યહ૦

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સુખશાન્તિ સુધા બરસાએગા, પ્યાસોંકી પ્યાસ બુઝાએગા
હાં ! ભેદભાવ સબ કાંટ છાંટકર, આપસમેં પ્રેમ બઢાએગા—યહ૦
પતિતોંકો પુનઃ ઉઠાએગા, બિછુડોંકો ગલે લગાએગા
ઇસાઈ ઔર યવન દલકે, ચંગુલસે ઇન્હેં છુડાએગા—યહ૦
ગૌઓંકે પ્રાણ બચાએગા, વિધવા દલ દુઃખ નસાએગા
ઇન આશ્રય હીન અનાથોંકો, નિજ ગોદીમેં બિઠલાએગા—યહ૦
સ્વાવલમ્બન બતલાએગા, ઉન્નતિકે શિખર ચઢાએગા
ઋષિમુનિઓંકા ગૌરવ 'પ્રકાશ' ભુમડંલકો દિખલાએગા—યહ૦

ભજન ૧૨.

વેદોંકા ડંકા આલમમેં બજવા દિયા ઋષિ દયાનન્દને;
હરજગહ 'ઓ૩મ્' કા ઝંડા ફિર ફહરા દિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદો૦
અજ્ઞાન અવિદ્યાકી હરસુ ઘનઘોર ઘટાયેં છાઇથી;
કર નષ્ટ ઉન્હેં જગમેં પ્રકાશ; ફૈલા દિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદો૦
સર પર તુફાન બલાકા થાઃ નજરોંસે દુર કિનારા થા;
બન કર મલ્લાહ કિનારેપર; પહુંચા દિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદો૦
ઘુસ ગયે લુટેરે ઘરમેં થે; સબ માલ લુટ કરલે જાતે;
સદ શુક્ર હાથ સોતોંકો પકડ; બિઠલા દિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદો૦
મક્કારી દગ ફરેબોંસે; વહ માલ મુફ્ત કા ખાતે થે;
સબ પોલ ખોલકર દિલ ઉનકા; દહલા દિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદો૦
ઉડ ગયે હોશ મતવાલોં કે; મૈદાન છોડકર રફૂ હુવે;
હથિયાર તર્કકા નિકાલ જબ; ચમકાદિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદ૦
કબ્રોં મે સરકો પટકતે થે; કઇ દેહરોં હરમોં મેં ભટકતે થે;
દે જ્ઞાન ઉન્હેં મુક્તિ કામાર્ગ; દિખલા દિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદ૦
કરતે થે હમેશાં ચીખ ચીખતો, હીન[1] વેદ અકદશ[2] કીન્જે;
સિર ઉનકા વેદોં કે આગે ઝુકવાદિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદ૦

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

સબ છોડ ચુકેથે ધર્મ કર્મ ગૌ,રવ ગુમાન ઋષિ મુનિયોંકા;
ફિર સંધ્યા હવન ઔર યજ્ઞ કરના; સિખલાદિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદ૦
વિદ્યાલય ગુરૂકુલ ખુલવાયે; કાયમ હર જગહ સમાજ કિયે;
આદર્શ પુરાતન શિક્ષાકા બતલાદિયા ઋષિ દયાનન્દને;—વેદ૦
બલિદાન કિયા બલિવેદી પર; જીવન પ્રકાશ હંસતે હંસતે
સચ્ચે રહબ્બર બનકર સબકો ચેતાદિયા ઋષિ દયાનન્દને—વેદ૦

ભજન ૧૩.

શરણ પ્રભુકી આવો રે યહી સમય હૈ પ્યારો.
છલ કપટ ઔર ઝૂઠકો ત્યાગો; સત્યમેં ચિત્ત લગાવો રે. । ટેક ।
ઉદય હુઆ 'ઓં' નામ ભાનુ, આવો દર્શન પાવો રે.—યહી સમય૦
પાન કરો ઇસ અમૃત ફલકો; ઉત્તમ પદવી પાવો રે.—યહી સમય૦
ઓ૩મ્‌કી ભક્તિ વિન નહીં મુક્તિ, દૃઢ વિશ્વાસ જમાઓ રે—યહી સમય૦
મનુષ્ય જન્મ અમોલક હૈ યહ, વૃથા ન ઇસકો ગંવાઓ રે.—યહી સમય૦
કર લો નામ 'ઓં'કા સિમરન; અન્તકો ન પછતાવો રે.—યહી સમય૦
ધન્ય દયા જો સબકો પાલે; મત ઇસકો વિસારો રે.—યહી સમય૦
છોટે બડે સબ મિલકર ખુશીસે, ગુણ ઇશ્વરકે ગાઓ રે૦—યહી સમય૦

ભજન ૧૪.

જય જય પિતા પરમ આનંદ
દાતા જગદાદિ કારણ મુકિત પ્રદાતા.
અનન્ત ઔર અનાદિ વિશેષણ હૈ તેરે
સૃષ્ટિકા કર્તા તૂ ધર્તા સંહાતા—જય૦
સૂક્ષ્મ સેસુક્ષ્મ તૂ હૈ સ્થૂલ ઈતના,
કિ જિસમેં યહ બ્રહ્માણ્ડ સારા સમાતા— „
મૈં લાલિ વપાલિત હૂં પિતૃ સ્નેહકા,
યહ પ્રાકૃત સમ્બન્ધ હૈ તુઝસે તાતા— „

૧–અપમાન; ૨ ઇશ્વરી યજ્ઞાન; ૩ પથ પ્રદર્શક.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

કરો શુદ્ધ નિર્મલ મેરે આત્માકો,
કરૂં મૈં વિનય નિત્ય સાયં વ પ્રાત:—જય૦
મિટાઓ મેરે ભય આવગમનકો,
ફિરૂં ન જન્મ પાતા ઔર બિલ બિલાતા— ,,
વિના તેરે હૈ કૌન દીનનકા બન્ધુ,
કિ જિસકો મૈં અપની અવસ્થા સુનાતા— ,,
અમી રસ પિલાઓ કૃપા કરકે મુઝકો,
રહૂં સદા તેરી કીર્તિ ગાતા—જય જય પિતા.

ભજન ૧૫.

હુવા ધ્યાનમેં ઇશ્વરકે જો મગન ઉસે કોઈ કલેશ લગા ન રહા.
જબ જ્ઞાનકી ગંગામેં નહાયા; તોલ મનમેં મેલ જરા ન રહા—હુવા.
પરમાત્માકો જબ આત્મામેં લિયા દેખ જ્ઞાનકી આંખોસે.
પ્રકાશ હુવા મનમેં ઉસકે; કોઇ ભેદભી ઉસસે છિપાના રહા—હુવા.
પુરૂષાર્થ હી ઇસ દુનિયામેં; સબ કામના પૂરી કરતા હૈ,
મન ચાહા સુખ ઉસને પાયા, જો આલસી બનકે પડના રહા—હુવા.
દુ:ખદાયક હૈ સબ શત્રુ હૈં; યહ વિષય હૈ જિતને દુનિયાકે,
વહી પાર હુવા ભવસાગરસે; જો જાલમેં ઇસકે ફંસા ન રહા—હુવા.
યહ વેદ વિરૂદ્ધ મત જબ ફૈલે; પત્થરકી પૂજા જારી હુઇ,
જબ વેદકી વિદ્યા લોપ હુઇ; તો જ્ઞાનકા પાંવ જમાન રહા—હુવા
યહાં બડેબડે મહારાજ હુવે; બલવાન્ હુવે વિદ્વાન્ હુવે,
પરમોંત કે પંજેસે 'કેવલ', કોઇ રચનામેં આકે બચાન રહા—હુવા.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ભજન ૧૬.

પિતુ માતુ સહાયક સ્વામી સખા તુમહી એક નાથ હમારે હો.
જીનકે કછુ ઔર આધાર નહીં તિનકે તુમહી રખવારે.—પિતુ૦
સબ ભાન્તિ સદા સુખદાયક હો, દુઃખ દુર્ગુણ નાશક હારે હો.
પ્રતિ પાલ કરો સગરે જગકો, અતિશય કરૂણા ઉર ધારે હો.—પિતુ૦
ભૂલતે હૈ હમ પ્રતિદિન તુમકો; તુમ તો સુધિ નાહીં વિસારે હો.
ઉપકારન કો કછુ અંત નહીં; છિનહી છિન જો વિસ્તારે હો.—પિતુ૦
મહારાજ મહા મહિમા તુમ્હારી; સબસે વિરલે બુધિવારે હો.—પિતુ૦
શુભ શાન્તિ નિકેતન પ્રેમ નિવે; મન મન્દિરકે ઉજીયારે હો.—પિતુ૦
યહિ જીવનકે તુમ જીવન હો; ઇન પ્રાણુનકે તુમ પ્રાણુન હો.
તુમસો પ્રભુ પાપ 'પ્રતાપ' હરી, કેહિ કે અબ ઔર સહારે હો.—પિતુ૦

ભજન ૧૭.

તુમ્હારી કૃપાસે જો આનંદ પાયા,
બાણીસે જાવે કયોંકર બતાયા.
નહીં હૈ યહ વહ રસ જીસે રસના ચાખેં;
નહીં રૂપ ઉસકા કભી દ્રષ્ટિ આયા.—તુમ્હારી૦
નહીં હૈ વહ ગુણ ગન્ધ જો ઘ્રાણુ આવે,
ત્વચાસે ન જાવે વહ છુઆ છુવાયા.
સંખ્યામેં આના અસંભવ હૈ ઉસકા;
દિશા કાલમેં ભી રહેના સમાયા—તુમ્હારી૦
તુમીસા ન દાતા તુમીસા ન દાની;
ઇતના બડા દાન જીસને દિલાયા.
આત્મોતિન્નમેં તુમ્હારી દયાસે;
મેરી જીંદગીને અજબ પલટા ખાયા.—તુમ્હારી૦
સત્ ચિત્ આનન્દ અનન્ત સ્વરુપ,
મુઝે મેરે અનુભવને નિશ્ચય કરાયા.
ગૂંગેકી રસનાકે સદૃશ 'અમીચંદ',
કૈસે બતાયે કિ કયા રસ ઉડાયા.—તુમ્હારી૦

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

ભજન ૧૮.

ઉઠ જાગ મુસાફિર ભોર ભઈ અબ રૈન કહોં જો સોવત હૈ,
જો સોવત હૈ સો ખોવત હૈ; જો જાગત હૈ સો પાવત હૈ—ઉઠ.
ટુક નીંદસે અખિયોં ખોલ જરા, ઔર અને પ્રભુસે ધ્યાન લગા,
યહ પ્રીત કરનકી રીત નહીં, પ્રભૂ જાગાત હૈ તુ સોવત હૈ—ઉઠ.
જો કલ કરના સો અબ કરલે, જો આજ કરના સો અબ કરલે,
જબ ચિડિયોંને ચુગ ખેતલિયા; ફિર પછતાવત કયા હોવત—ઉઠ.
નાદન ભુગત કરની અપની; એ પાપી પાપમેં ચેન કહાં,
જબ પાપકી ગઠડી સિસ ધરી, તબ સિસ પકડ કયોં રોવત—ઉઠ.

ભજન નં. ૧૯

આજ મિલકર ગીત ગાવો, ઉસ પ્રભુકે ધન્યવાદ
જીસકા યશ નીત ગાતે હૈં, ગન્ધર્વ મુનિજન ધન્યવાદ—આજ મિલ૦
મન્દિરોંમેં કન્દિરોંમેં, પર્વતોંકે શિખર પર
દેતે હૈં લગાતાર સો સો, બાર મુનિવર ધન્યવાદ—આજ મિલ૦
કરતે હૈં જંગલ મંગલ, પક્ષિગણ હર શાખપર
પાતે હૈં આનન્દમિલ, ગા'તે હૈં સાર ભર ધન્યવાદ—આજ મિલ૦
કુવેમેં તાલાવમેં, સિન્ધુકી ગહરી ધારમેં
પ્રેમ રસમેં તૃપ્ત હો કરતે હૈં જલચર ધન્યવાદ—આજ મિલ૦
શાદિયોંમેં જલસઓમેં, યજ્ઞ ઔર ઉત્સવકે આદ
મીઠી સ્વરસે ચાહીએ, કરે નારી નર સબ ધન્યવાદ—આજ મિલ૦
ગાન કર 'અમીચંદ' ભજના, નંદ ઇશ્વર કર સ્તુતિ
ધ્યાનધર સુનતે હૈં શ્રોતે કાનધર ધન્યવાદ—આજ મિલ૦

સમાપ્ત.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar

Digitized by Arya Samaj Foundation Chennai and eGangotri

આ 'બાળકોપયોગી ધર્મશિક્ષા' મોટા બજારમાં આવેલ આનંદ સાગર પ્રેસ નવસારીમાં શા. ઓચ્છવલાલ હરગોવનદાસે સંપાદક પં. જ્ઞાનેન્દ્રજી સિદ્ધાન્તભૂષણ માટે છાપી છે અને એમણે ગુરૂકુલ વિદ્યામંદિર સૂપાથી પ્રસિદ્ધ કરી છે. ૨૦૦૦-૧-૬-૩૬.

CC-0. In Public Domain. Gurukul Kangri Collection, Haridwar